

Vem kan man lita på?

Barn och unga berättar om brott

Barnombudsmannens har genomfört en enkätundersökning för att belysa förekomst och upplevelse av brott i barns och ungas liv. Svaren från drygt 1 000 barn och unga ger en bild av hur de upplever brott och vuxnas agerande i samband med att brott begås.

Det är vuxnas ansvar att se till att barn och unga får en trygg uppväxt. Föräldrar är förebilder och har ansvar för att ge sina barn och unga insikter om vad som är rätt och fel. Om fler föräldrar brydde sig skulle problemen minska, tror många av de som har svarat på enkäten. Vuxnas brist på agerande framstår som påfallande och de svarande anser inte att vuxna tar sig an problemen så att barn och unga känner sig trygga.

Förhoppningen är att denna rapport leder till ökad medvetenhet om hur barn och unga upplever brott och vilka förväntningar de har på vuxnas agerande för att motverka brott.

www.bo.se

Vem kan man lita på?

Barn och unga berättar om brott

ISBN 978-91-87448-35-5

ISSN 1652-0157

Barnombudsmannen

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm

Besöksadress: Norr Mälärstrand 6

Telefon: 08-692 29 50

Fax: 08-654 62 77

E-post: bo@bo.se

Webbplats: www.bo.se

Fler exemplar kan beställas från:

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91
order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

Innehåll

Förord.....	5
Sammanfattning	5
Inledning	11
Tryggare kan ingen vara	17
Brott bland barn och unga	20
Barn och brott – en vuxen angelägenhet	30
Åsikter om brottsliga handlingar	41
Käll- och litteraturförteckning.....	46

Förord

Bristen på trygghet är en fråga som allt oftare lyfts fram som ett problem bland ungdomar i Sverige. De känner sig alltför ofta otrygga i skolan, i offentliga miljöer och ibland även i det egna hemmet. Våld och brott mellan ungdomar är dessutom något som ofta speglas i media.

Ett skäl till att ungdomar upplever otrygghet är att ungdomsbrottsligheten är relativt utbredd. Många barn och ungdomar utsätts för olika typer av brott såsom stöld, hot eller våldsbrott. De flesta ungdomar befinner sig någon gång i situationer där brott begås. Det kan handla om att man själv blir bestulen på något som är värdefullt, att någon i ens omgivning blir det eller att man blir indragen i ett slagsmål. En del ungdomar umgås i kretsar där brott är mer förekommande och andra ungdomar möter det mer sällan. Men de flesta kommer i kontakt med någon form av brottslighet under tonåren.

Vuxna känner sig ofta oroliga över hur barnens vardag ser ut. Föräldrar, lärare och andra runt barnen diskuterar åtgärder för att öka tryggheten och minska förekomsten av dessa brott, men vi utgår ofta ifrån det vuxenperspektiv som vi så lätt anlägger på alla frågor som rör barn och unga. För att höja kvaliteten i de åtgärder som bör vidtas måste vuxna skaffa sig en bättre bild av barns och ungas upplevelser och vad de själva anser vara viktigt för att skapa en tryggare vardag. Det är bara dagens ungdomar som kan ge oss en bild av hur det är att vara ung i dagens samhälle.

Drygt 1 000 barn och ungdomar i åldern 10 till 18 år runt om i Sverige har svarat på frågor som rör förekomsten av brott i deras vardag, hur de upplever dessa brott och hur de upplever vuxnas agerande vid brott. Svaren visar vad barn och ungdomar tycker är viktiga förslag till förändring för att minska brottsligheten.

Det är vuxenvärldens ansvar att se till att barn och ungdomar får en trygg uppväxt. Även svaren i denna enkätundersökning visar att vuxna är viktiga och att föräldrar är mycket viktiga. Föräldrar är förebilder och har ansvar för att ge sina barn och ungdomar insikter om vad som är rätt och fel. Om fler föräldrar brydde sig skulle problemen minska, tror många av de som svarat i undersökningen.

Enligt undersökningen finns det anledning att tro att ungdomar inte tycker att vuxna har någon större förmåga att hantera brott bland barn och ungdomar. Vuxnas brist på agerande framstår som påfallande och mycket tyder på att de som har svarat på enkäten inte anser att vuxna tar sig an problemen så att barn och unga känner sig trygga.

Rapporten innehåller också referenser till en rad andra aktuella undersökningar och rapporter som på olika sätt speglar hur barn och ungdomar upplever vardagen utifrån de brottsliga handlingar som de direkt eller indirekt blir utsatta för. Resultaten från Barnombudsmannens enkätundersökning bekräftar i stort sett det som andra undersökningar har kommit fram till. Det understryker att frågan om brott är en högst angelägen fråga i ungdomarnas vardag.

Jag hoppas att denna rapport leder till att vuxna blir mer medvetna om hur barn och unga upplever brott och vilka förväntningar som de har på vuxnas agerande för att motverka brott. Det gäller både föräldrars agerande och de vuxna som på olika sätt möter barnen i deras vardag. Vuxna bär ett stort ansvar för att minska förekomsten av brott bland barn och unga.

Lena Nyberg
Barnombudsman

Sammanfattning

Om undersökningen

Barnombudsmannens har genomfört en undersökning bland över 1 000 barn och ungdomar från årskurs fyra i grundskolan till och med år tre på gymnasiet med det övergripande syftet att belysa förekomst och upplevelse av brott i barns och ungas liv.

Mer konkret ville vi bilda oss en uppfattning om barns och ungas erfarenheter av brott, om de till exempel har blivit utsatta för våld eller blivit bestulna.

Vi har frågat om åsikter om brott, om vad som är okej och vad som inte är okej att göra. Vi ville också undersöka hur barn och unga får information om brott och har därför frågat barn och unga om hur de tar reda på vad som är rätt och fel samt vem eller vilka de diskuterar dessa frågor med. Vi ville genom undersökningen slutligen också lyfta fram och förmedla barns och ungdomars egna tankar och åsikter om vad brott beror på samt hur brott kan förhindras.

Ibland har vi relaterat våra resultat till så kallad tidigare forskning, beprövad erfarenhet och befintlig kunskap. Rapporten innehåller därför en del referenser till andra källor men presenterar långtifrån någon heltäckande kunskapsöversikt inom området.

Många barn och unga utsätts för brott

Resultatet från vår undersökning visar att många barn och ungdomar som har svarat på våra frågor har utsatts för någon typ av brottslig handling. Allra vanligast är att man har blivit bestulen. Det finns emellertid stora skillnader mellan olika grupper av barn och ungdomar. Ju äldre barnen är, desto fler har drabbats av någon brottslig handling. Pojkar är mer drabbade av våldsrelaterade handlingar, som att ha blivit slagen eller sparkad, än flickor. Flickor har å andra sidan blivit bestulna i något högre grad än pojkar.

En del barn och ungdomar befinner sig i en mer brottutsatt miljö än andra. Vissa grupper tenderar att vara mer brottsutsatta än andra. Vissa tenderar att begå mer brott än andra. Och ibland utgörs båda dessa grupper av samma barn och ungdomar. Barn och ungdomar som känner många personer som har *begått* brott, känner ofta också många personer som har blivit *utsatta* för brott. Jämför man med hela undersökningsgruppen framkommer att dessa barn och ungdomar, som grupp betraktade, själva också utsatts för brott i högre utsträckning än de andra.

Vi har inte frågat om barnen och ungdomarna i undersökningen själva har begått brott. Däremot har vi frågat om de känner till någon som har begått brott. De flesta, i alla fall bland de äldre respondenterna, svarade att de känner åtminstone någon sådan person. Det vanligaste är att man känner någon som har snattat eller någon som har slagits.

Att ungdomsbrottsligheten är relativt utbredd i Sverige är ett ofta konstaterat fenomen som bekräftas även i vår undersökning. De allra flesta barn och ungdomar hamnar någon gång på något sätt i situationer där brott begåtts eller begås – man kan bli bestulen på en mobiltelefon eller en jacka på en fest, ibland kan det vara slagsmål på skolgården, ibland snattar kompisarna i en affär och så vidare.

Barnen och ungdomarna i undersökningen är inte slumpvis utvalda för att representera alla barn och ungdomar i Sverige men av resultatet kan likväl antas att barn drabbas av brott varhelst i landet de bor. Barn som begår brott och barn som utsätts för brott kan inte reduceras till ett storstadsproblem eller enbart lokaliseras till andra specifika områden.

Relationen till vuxna

När barn och ungdomar får möjlighet att i egna ord föra fram sina tankar och åsikter om varför brott begås och hur man ska stoppa brotten lyfter många fram hur betydelsefulla vuxna är. Föräldrarna är väldigt viktiga, många svar handlar om att barn och ungdomar som begår brott har föräldrar som inte bryr sig om dem och att om fler föräldrar brydde sig om sina barn skulle problemen bland barn och ungdomar minska.

Av svaren framkommer att även andra vuxna kan vara betydelsefulla. När vi frågar om hur tryggheten kan ökas efterlyser många av de svarande fler vuxna på de platser och i de sammanhang där barn och ungdomar befinner sig. De allra flesta anser att trygghet finns i hem och skola, där det finns vuxna att vända sig till om något händer. Betydligt färre anser sig vara trygga ute på stan på kvällar och nätter.

För att öka tryggheten, menar en del barn och ungdomar i undersökningen, behövs det fler poliser och väktare. Andra ser ett behov av fler vuxna ute på stan på kvällar och nätter. Det finns en efterfrågan på vuxnas närvaro i sammanhang som barn och ungdomar befinner sig i. I en del svar diskuteras hur viktigt det är att vuxna också pratar med barn och ungdomar. En flicka säger till exempel: "Jag tror att polisen måste visa sig mer på helgerna, när det är fest och sånt. Och inte bara sitta i polisbilen och tro att de är tuffa utan också gå runt bland ungdomarna och prata med dom."

Undersökningen ger anledning att fundera över i vilken utsträckning barn har förtroende för vuxnas förmåga att hantera brott bland barn och ungdomar. Ett av de mer intressanta resultaten kommer fram när vi frågar om vuxna brukar agera när de ser ett brott begås – endast 22 procent av alla respondenter i undersökningen svarar ja på den här frågan. 6 procent svarar nej, 11 procent svarar vet ej och majoriteten, 62 procent, svarar "en del vuxna". Svaren är här något oroväckande. Om vuxna inte agerar vid dessa tillfällen, hur påverkar det barns och ungdomars uppfattning om vad som är rätt eller fel och om hur man bör agera när man stöter på brott? Om barn inte kan förvänta sig att vuxna ingriper i de situationer där brott begås, hur kommer det att påverka deras känsla av trygghet?

I den bästa av världar kan vi förhindra att brott begås av och mot och mellan barn och ungdomar. Ett steg i den riktningen är att hjälpa barn och ungdomar att hantera den brottslighet som de allra flesta av dem möter. Det handlar om att alla barn och ungdomar ska kunna vända sig till vuxna för stöd och hjälp i dessa situationer, oavsett om man är brottsoffer eller brottsling.

Skola och polis

Undersökningen visar att skolan i hög utsträckning informerar om brott. Majoriteten av alla barn och ungdomar uppger att de får lära sig vad man får och inte får göra i skolan. Samtidigt uppger färre av barnen och ungdomarna, närmare bestämt en av tre svarande, att de skulle berätta för någon i skolan om de råkat få se ett brott. Än färre, cirka en av fem, skulle berätta för någon vuxen i skolan om de själva hade råkat ut för något.

Cirka 41 procent av alla barn och ungdomar som har svarat på våra frågor uppger att de skulle vända sig till polisen om de skulle få se något brott. Cirka 35 procent skulle vända sig till polisen om de själva skulle utsättas för ett brott. Cirka 22 procent har anmält ett brott till polisen och dessa tillfrågades också vad som hade hänt efter anmälan. Många av svaren visar emellertid på en frustration över polisens bemötande och hantering av ärenden. Polisen har i en del fall varit dålig på att återkoppla vad som händer i ärendena och i de fall där barns och ungdomars ärenden läggs ner är det tydligt att dessa inte alltid har förstått varför.

I några svar uttrycks en besvikelse över att det brott de utsatts för inte fick någon tydlig påföljd för gärningsmannen efter att ärendet hanterats av rättsväsendet. En pojke skriver att "Jag fick gå igenom en massa strul efter misshandel, men som vanligt slutade det med att gärningsmannen inte fick ett skit. Jag fick gå igenom en massa utan någon framgång."

Vuxenvärldens betydelse för barns förmåga att hantera brott antyds också när vi tittar närmare på den grupp av barn som har svarat nej på en fråga i undersökningen om de upplever sig rättvist behandlade av vuxna. Dessa barn, som grupp betraktade, uppger i högre utsträckning än andra respondenter i undersökningen att de känner fler personer som har begått brott och fler personer som har blivit utsatta för brott. De har själva blivit utsatta för brott i högre utsträckning än övriga. Och betydligt färre av dem uppger att de skulle prata med sina föräldrar om de hade sett något brott begås eller om de skulle utsättas för brott än vad som är fallet i undersökningsgruppen i stort. Här antyds med andra ord att det är barn som inte har förtroende för vuxna som kanske allra mest behöver vuxnas stöd. Att vinna tillbaka detta förtroende är en angelägenhet för många samhällsaktörer.

Konsekvenserna av ett brott

Undersökningen visar att det finns ett behov av både information och diskussion om brott bland barn och ungdomar. Likaså finns ett behov av kunskap och diskussion om brottets konsekvenser, om hur rättsväsendet och andra samhällsaktörer arbetar med brottsliga handlingar, brottslingar och brottsoffer.

Relativt många svar på frågan om hur man stoppar brott bland barn och unga handlar om att konsekvenserna av att begå brott måste bli tydliga för alla inblandade. Det finns några olika återkommande förslag från respondenterna i undersökningen på hur detta lämpligen görs. Bland annat efterlyses hårdare tag mot brottslingar, att handlingen ska få tydliga (och ibland också kännbara påföljder) för den dömda. Andra menar att det är viktigt att barn och unga får möjlighet att träffa personer som exempelvis har suttit i fängelse. På så sätt skulle de få en tydligare och en kanske också mer personlig bild av hur illa det kan gå om man begår brott. I några svar diskuteras om det kan vara lättare för vissa barn och ungdomar att relatera till personer med andra erfarenheter än vad kanske lärare och annan skolpersonal har. Ytterligare andra svar menar att det är viktigt för brottslingen att få träffa brottsoffret för att verkligen kunna förstå att brottet åsamkar skada hos en annan människa.

Barnkonventionen om brott

Barnkonventionen fastslår genom artikel 19 att konventionsstaterna är skyldiga att vidta lämpliga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande medan barnet är i föräldrarnas eller någon annan persons vård. Eftersom en underårig egentligen alltid är i någons vård, omfattar detta krav så gott som alla situationer i barnets liv. Artikel 19 anger

vidare att varje barn har rätt till respekt för sin värdighet och sin personliga integritet.¹ Många, om inte de flesta, brott mot barn utgör fysiskt eller psykiskt våld, skada, utnyttjande eller andra former av ingrepp i barnets personliga integritet och omfattas därför av artikel 19.

Föräldrar och skola är viktiga både för att skydda barnet från att utsättas för brott och för att fostra barnet på ett sätt som förebygger att hon eller han själv begår brott. Föräldrar har ett ansvar för att stödja och vägleda barnet när han eller hon utövar sina rättigheter enligt barnkonventionens artikel 5. Och barnets utbildning ska bland annat syfta till att förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i en anda av förståelse, fred, tolerans och jämställdhet (artikel 29).

En av barnkonventionens huvudprinciper, artikel 2, slår fast att barnets rättigheter gäller just alla barn. Undersökningen visar att de allra flesta barn riskerar att på ett eller annat sätt drabbas av brott. Brottsförebyggande arbete, och stöd till dem som på olika sätt drabbats av brott eller begått brott, ska givetvis omfatta alla barn och ungdomar, oavsett var i landet man bor. Undersökningen visar att aktörer, såsom skola och polis samt andra representanter för rättsväsendet, här har viktiga roller att spela.

Barnkonventionens artikel 12, en av konventionens huvudprinciper, lyfter fram barnets rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som berör det. Barnombudsmannen menar med detta som utgångspunkt att det är viktigt att på lämpliga sätt involvera och ta tillvara barns och ungdomars åsikter och erfarenheter i alla de frågor som berör barn, ungdomar och brott.

Barnombudsmannen anser att det är av största vikt att frågan om brott bland barn och unga fortsätter att utredas. Barn som begår brott och barn som utsätts för brott är delar i komplexa samhällsliga problem. Arbetet med att stoppa brott och att stödja både unga brottslingar och brottsoffer i deras utsatta situationer måste därför äga rum på samhällets alla nivåer och involvera en rad samhällsliga institutioner såsom skola, polis och socialtjänst. Barnombudsmannen vill för dessa aktörer poängtera vikten av att i detta arbete involvera barn och ungdomar.

---

¹ Unicef. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Geneva, 2002, s. 257.

Inledning

Bakgrund och syfte

Under senare år har Barnombudsmannen tagit emot allt fler vittnesmål från barn och ungdomar om att tryggheten bland dem, dessa yngre i samhället, minskar. Den här bilden har också till vissa delar bekräftats i några av Barnombudsmannens undersökningar. I rapporten *Hur kul är det på en skala?* framkommer till exempel att många barn och unga är oroliga för hot och våld.² Förekomsten av brott kan vara en orsak till otrygghet i barns och ungdomars liv.

Denna dystra bild av barns och ungdomar verklighet har också till stora delar bekräftats av vuxna som i sin profession möter barn och ungdomar. Barnombudsmannen träffar regelbundet representanter från bland annat socialtjänst och polis för att utbyta kunskap och erfarenheter om barns och ungdomars situation och villkor. I dessa möten har bland annat framkommit att brott i dag är en del av många barns och ungdomars vardag. Det uttrycks också farhågor om att detta är ett växande problem.

Att polis och socialtjänst möter barn och ungdomar som på ett eller annat sätt befinner sig i utsatta situationer är emellertid knappast förvånande – det ligger så att säga i själva yrkesrollen. Det är med andra ord inte säkert att just de problem dessa yrkesgrupper möter är problem som alla barn och unga berörs av. Med syftet att närmare belysa brott i barn och ungdomars liv genomfördes därför under år 2005 en enkätundersökning bland Barnombudsmannens kontaktklasser runt om i landet.

Vi ville genom undersökningen bilda oss en uppfattning om omfattningen av barns och ungas erfarenheter av brott och vi undersökte därför vilka slags brottsliga handlingar barn och unga möter. Vi ville också beskriva deras åsikter om brott. Vi frågade om deras åsikter om handlingar som skulle kunna vara brottsliga, vad som är okej att kompisar gör och vad som inte är okej. Undersökningen rymmer också frågor om hur barn och unga får information om brott, om hur de tar reda på vad som är rätt eller fel och vem eller vilka de diskuterar dessa frågor med.

Slutligen ville vi också ge en bild av och lyfta fram barns och ungdomars egna tankar om varför brott begås samt om hur brotten kan minskas. Vi är övertygade om att barn och unga kan bidra med värdefulla insikter och erfarenheter som är till nytta för många samhällsaktörer verksamma inom detta område. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har också alla barn rätt att komma till tals i de frågor som berör dem.

Om kontaktklassundersökningen

Barnombudsmannen har cirka 150 kontaktklasser spridda över hela landet. I kontaktklasserna går barn och ungdomar från och med årskurs 4 i grundskolan till och med år tre i gymnasiet. Eleverna i kontaktklasserna erbjuds att svara på enkäter via Internet två till tre gånger per läsår. Deltagandet i undersökningen sker anonymt – vi har ingen möjlighet att identifiera enskilda barns eller ungdomars svar.

---

² Barnombudsmannen. *Hur kul är det på en skala*. s.10. Barnombudsmannen, 2005.

Under en period fram till januari 2005 hade kontaktklasserna möjlighet att svara på enkätfrågor om ämnet "Barn och brott". Sammanlagt svarade över 1 000 barn på frågorna. Ungefär hälften var flickor och hälften var pojkar. Av de svarande gick i cirka 16 procent på mellanstadiet, cirka 48 procent på högstadiet och resterande 36 procent på gymnasiet.

Tre av tio barn och ungdomar i undersökningen har "utländsk bakgrund". Det vill säga de är själva födda utomlands eller har föräldrar som båda är födda utomlands. Drygt 10 procent av alla respondenter svarar att de har något funktionshinder som enligt dem själva försvårar för dem eller hindrar dem från att göra det de vill.

På de flesta frågorna fick barnen och ungdomarna kryssa i på förhand angivna svarsalternativ. Det framgick av enkäten om man bara skulle kryssa i ett eller flera svarsalternativ. På några frågor hade barnen och ungdomarna också möjlighet att svara fritt och berätta med egna ord.

Till sist, en kontaktklassundersökning består inte av ett obundet slumpmässigt urval och de barn och ungdomar som deltar kan inte sägas vara representativa för alla barn och ungdomar i Sverige inom åldersspannet i rent statistiskt bemärkelse. Däremot är antalet svarande i undersökningen så pass stort att undersökningen ger en god övergripande bild av barns och ungas åsikter om och erfarenheter av brott. Mot bakgrund av undersökningens syfte och barnkonventionens intention att barnets rättigheter ska gälla alla barn är det intressant och givande att jämföra grupper av svaranden i undersökningen med varandra. Resultatet som här framkommer måste emellertid tolkas med försiktighet. Antalet svarande i några av grupperna är relativt få.

Barn och brott i teori och praktik

Vår undersökning tangerar många av de frågor politiker, forskare och socialarbetare, teoretiker och praktiker brottas med från en rad olika utgångspunkter, målsättningar och perspektiv. Många av de diskussioner som förs inom exempelvis kriminologi och socialt arbete ryms på ett eller annat sätt inom ramarna för denna undersökning.

Vi har använt oss av några av de begrepp och teorier som används i dessa sammanhang för att belysa resultat i vår egen undersökning. I första hand vad gäller omfattningen av barns och ungdomars brottslighet, dess karaktär, och vad man ska göra åt den. Vi presenterar emellertid långtifrån en heltäckande kunskapsöversikt över området. Vi har inte heller ambitionen att närmare problematisera och diskutera kring tidigare forskning och kunskaper utifrån våra egna resultat. Men med hjälp av de tankar och begrepp som kort presenterats nedan hoppas vi närmare kunna belysa viktiga delar av våra egna undersökningsresultat.

Omfattningen av barns och ungdomars brottslighet

Vad gäller själva omfattningen av barns och ungdomars brottslighet ligger ett problem i att många brott av olika skäl, mer eller mindre uppenbara, inte kommer till polis och rättväsendets kännedom och därför inte syns i varken brottstatistik eller i lagföringsstatistik. Brottsligheten torde med andra ord vara större än vad som framkommer av den officiella statistiken. För att bättre kunna uppskatta brottslighetens faktiska omfattning görs därför så kallade självdeklarationsundersökningar där individer tillfrågas om sin egen brottslighet. Sådana finns det ett antal av. Brottsförebyggande rådet, Brå, gör till exempel med jämna mellanrum en självdeklarationsundersökning bland niondeklassare i Sverige.

Metoden medför emellertid svårigheter. Det är tveksamt huruvida alla individer verkligen väljer att uppge brottsliga handlingar, även om undersökningen sker anonymt. Generellt gäller att metoden är mer lämpad för att kartlägga mindre allvarliga brott och att den är mindre lämpad för att kartlägga grövre brott samt skillnader mellan olika grupper. Etniska minoriteter och ungdomar från så kallade mindre privilegierade samhällsklasser anses vara mindre benägna att uppge sina brott i dessa undersökningar.³

En besläktad form av undersökning är den så kallade offerundersökningen där individer tillfrågas om de har blivit utsatta för brott. Även detta kan vara problematiskt. Det kan av olika skäl vara svårt att uppge att man varit utsatt för brott. Det kan vara emotionellt smärtsamt eller helt enkelt pinsamt. Det kan också vara så att människor minns fel.⁴ Vid citypolisens ungdomsrotel i Stockholm vittnar man till exempel om att unga pojkar i låg utsträckning anmäler brott. Man tror att det beror på att ett brott kan uppfattas som en förnedrande händelse som man inte vill göra någon sak av, eller för att man är rädd för repressalier.⁵

Barn och brottsprevention

Än svårare att besvara är frågan vad man ska göra åt ungdomsbrottsligheten. I regerings-skrivelsen *Barnen i brottets skugga* påpekas att brottslighet är ett komplext fenomen och att det inte finns någon universallösning på brottslighet och de problem som brottsli-gheten för med sig. Istället måste det brottsförebyggande arbetet ”innehålla många olika komponenter och bedrivs på många olika nivåer i samhället”.⁶

Brottsförebyggande arbete, eller brottsprevention, i vid bemärkelse och på övergripande samhällsnivå kan till exempel relateras till sysselsättning, ekonomi, hälsa och utbildning. Om människor mår bra, har en god ekonomi och en meningsfull tillvaro antas deras benägenhet att begå brott minska. På ett mer konkret plan kan brottsprevention också vara en fråga om exempelvis samhällsplanering i rent fysisk bemärkelse. I närsamhället kan brottsförebyggande åtgärder bestå av allt från att lysa upp gångvägar och parker till att skapa sociala mötesplatser för barn och ungdomar.⁷

På individ- och familjenivå kan brottsprevention bestå av åtgärder riktade mot specifika individer och familjer. Hur dessa lämpligen bör utformas för bästa möjliga effekt är en ständigt pågående diskussion och det enda som förefaller kunna göra anspråk på att vara ett obestridligt faktum är att diskussionen kommer att fortsätta. Det finns knappast någon universallösning för stöd till familjer i kris utan självklart kommer vad som är lämpliga och framgångsrika åtgärder att variera från fall till fall.

Diskussionen rör vidare inte bara åtgärden eller metoden i sig utan också *till* vem eller vilka den ska riktas och *när* den ska genomföras. Många menar att stöd till barn och ungdomar generellt sett bör ske så tidigt som möjligt. Argumenten för dessa, så kallade tidiga ingripanden eller insatser, bottnar ofta i återopade samband mellan förhållanden i barndomen och brottslighet i vuxen ålder.⁸ En viktig uppgift för både teoretiker och

---

3 Sarnecki, J. Introduktion till kriminologi. Lund, 2003, s. 71.

4 Sarnecki, J. Introduktion till kriminologi. Lund, 2003, s. 71.

5 Hellgren, B. Brottsoffer berättar. Södertälje, 2003, s. 114.

6 Ds 2004:56. Barnen i brottets skugga, s. 71.

7 Ds 2004:56. Barnen i brottets skugga, s. 71.

8 von Hofer, H. Åtgärder mot ungdomsbrottslighet. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001, s. 323.

praktiker inom området är därför att från sina olika utgångspunkter uppmärksamma de barn och ungdomar som på något sätt befinner sig i riskzonen, att identifiera och urskilja så kallade riskfaktorer i barns och ungas livssituationer.⁹

Sådana riskfaktorer hos barn och unga har identifierats, bekräftats men också problematiserats kring genom en rad olika studier. Ofta lyfter riskfaktorerna fram familje- och beteendeproblem.¹⁰ Brå konstaterar till exempel i rapporten *Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser* att:

Redan tidigt har barn således olika grundläggande förutsättningar för att utvecklas till kriminella. Det gäller individburna egenskaper som biologiska karaktäristika, personlighetsdrag och personlighetsmönster. Det gäller också egenskaper hos föräldrarna och förhållanden i den yttre sociala miljön.¹¹

Samtidigt är det uppenbart att det på individnivå är svårt att förutsäga framtida brottslighet i enskilda fall. Det finns barn som uppvisar en rad riskbeteenden men som inte alls blir kriminella som vuxna. Det finns samtidigt barn som inte alls uppvisar riskbeteenden under sin uppväxt och som ändå blir kriminella.¹²

Därför växer också andra perspektiv fram i forskningen kring barn, unga och problem-beteenden. Istället för att rikta intresset enbart mot riskbeteende – och försöka identifiera riskfaktorer – intresserar sig forskningen i dag också för så kallade skyddsfaktorer. Lundgren och Persson påpekar till exempel, i rapporten *Barn och unga i riskzonen*, att:

I dag har forskningen inom området mer förskjutits från ett riskperspektiv mot ett friskperspektiv med grund i den s k salutogenesforskningen. Forskningens primära fokus är riktat mot att studera vad som gynnar hälsa och välbefinnande och mer specifikt vad som möjliggör att barn, trots svåra umbäranden, utvecklas gynnsamt.¹³

Martin Forster kommenterar i rapporten *Prevention av missbruk och kriminalitet* om perspektivens förhållande sinsemellan:

Det finns mindre forskning kring skyddsfaktorer än riskfaktorer och det saknas en enhetlig syn på vad en skyddsfaktor är. Ett vanligt synsätt är att riskfaktorer och skyddsfaktor utgör ändpunkter på ett kontinuum. Till exempel kan man säga att dålig anknytning till skolan innebär en riskfaktor, medan god anknytning till skolan är en skyddsfaktor.¹⁴

Exempel på skyddsfaktorer är enligt Forster till exempel sociala färdigheter, anknytning till skola, strukturerad fritidsverksamhet och god relation till föräldrar eller andra vuxna.¹⁵

---

9 Tham, H. Tidiga ingripanden som kriminalpolitisk strategi. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001, s. 354.

10 Tham, H. Tidiga ingripanden som kriminalpolitisk strategi. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001, s. 337 ff.

11 Brå. Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser. Stockholm, 2001, s. 13.

12 Tham, H. Tidiga ingripanden som kriminalpolitisk strategi. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001, s. 345.

13 Lundgren, Persson. Barn och unga i riskzonen: samverkan och förebyggande arbete. Stockholm, 2003, s. 18.

14 Forster, M. Prevention av missbruk och kriminalitet. Vad kan skolan göra? Stockholm, 2003, s. 9.

15 Forster, M. Prevention av missbruk och kriminalitet. Vad kan skolan göra? Stockholm, 2003, s. 9.

Rätten till skydd mot fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp

En sista utgångspunkt för vår undersökning om barn och brott är barnkonventionen som ger en universell definition av vilka mänskliga rättigheter som alla barn i hela världen har. Definitionen ska gälla i alla samhällen, oavsett kultur, religion eller andra särdrag. Sverige ratificerade konventionen 1990, som ett av de allra första länderna i världen. Att ett land har ratificerat en konvention innebär att landet har bundit sig på nationalstatsnivå att juridiskt förverkliga den. I dag har nästan alla länder ratificerat barnkonventionen.

Konventionen handlar om det enskilda barnets egna mänskliga rättigheter. Varje människa under 18 år räknas som barn, om inte han eller hon blir myndig tidigare enligt den nationella lagstiftningen. Konventionen täcker barnets rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda, rätten att skyddas mot utnyttjande, övergrepp och diskriminering samt rätten till inflytande och delaktighet.

Barnkonventionen innebär att staterna är skyldiga att vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande medan barnet är i föräldrarnas eller någon annan persons vård (artikel 19). Eftersom en underårig egentligen alltid är i någons vård, omfattar detta krav så gott som alla situationer i barnets liv. Artikel 19 i barnkonventionen går längre än att endast föreskriva skydd mot misshandel, artikeln slår fast att varje barn har rätt till respekt för sin värdighet och sin personliga integritet.¹⁶ Många – om inte de flesta – brott mot barn utgör fysiskt eller psykiskt våld, skada, utnyttjande eller andra former av ingrepp i barnets personliga integritet och omfattas därför av artikel 19.

Föräldrar och skola har en nyckelroll, både i att skydda barnet från brott och att fostra barnet på ett sätt som förebygger att hon eller han själv begår brott. Föräldrar/vårdnadshavare ansvarar för att stödja och vägleda barnet när han eller hon utövar sina rättigheter enligt barnkonventionen (artikel 5). Barnets utbildning ska bland annat syfta till att förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i en anda av förståelse, fred, tolerans och jämställdhet (artikel 29).

Våld mot barn har fått stor uppmärksamhet inom FN och Europarådet. FN:s barnrättskommitté har hållit två diskussionsdagar om våld mot barn, om våld mot barn inom familjen och i skolan (2001) och om statliga aktörers våld mot barn (2000). Som en följd av dessa diskussionsdagar utsåg FN:s generalsekreterare år 2003 Paulo Sérgio Pinheiro till FN:s särskilda rapportör om våld mot barn. Pinheiro har i sitt arbete bland annat inhämtat barns och ungas uppfattning om våld och förslag till åtgärder. Europarådet har bland annat antagit ett program om våld mot barn och tidigare en rad rekommendationer mot våld inom familjen och i skolan.

Barns delaktighet, barndomens värde och barns trygghet

Barnkonventionen riktar också uppmärksamhet mot barns möjligheter till delaktighet och inflytande. Konventionens artikel 12 slår fast barnets rätt att höras i alla de frågor som berör det. Brott bland barn och unga torde vara just en sådan fråga. En av Barnombudsmannens lagstadgade uppgifter är att företräda barns och ungas intressen i samhällsdiskussionerna samt att föra fram deras åsikter.

---

¹⁶ Unicef. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Geneva, 2002. s. 257.

Barnombudsmannen menar att ett brottspreventivt arbete bland barn och unga också måste involvera barn och unga själva. Många barn och unga har på ett eller annat sätt erfarenheter av brott: vem eller vilka som begår brott, vilka uttryck brotten tar och i vilken omfattning och i vilka sammanhang och situationer de begås. Det är viktigt att ta till vara dessa erfarenheter i det brottspreventiva arbetet på alla nivåer i samhället.

Tryggare kan ingen vara

Polis och socialarbetare har i möten med Barnombudsmannen uttryckt farhågor om att barns och ungdomars situation har förändrats och i vissa delar också försämrats under senare år. Delvis, menar representanter för dessa professioner, kan detta sättas i relation till barns ökade rörlighet. I dag är det inte ovanligt att barn åker långväga på egen hand för att kunna utöva ett intresse. En del barn går i skola utanför sitt närområde vilket också bidrar till en ökad rörlighet.

En möjlig konsekvens av den ökade rörligheten är att det kan bli svårare för föräldrar att veta vem och vilka deras barn umgås med och i vilka miljöer de rör sig. Frågan är också om detta i sin tur kan ge upphov till en situation där barn och ungdomar lever sina liv i allt högre utsträckning utanför vuxnas insyn med ökad otrygghet som följd?

Samtidigt behöver denna ökande rörlighet per automatik inte innebära att vuxna i högre utsträckning är frånvarande i barns och ungas världar. Det går tvärtom att argumentera för att vuxnas närvaro, om än kanske inte föräldrars, av samma skäl som nämnts ovan i dag faktiskt är större än tidigare. Organiserade fritidsaktiviteter och skola kan ju innebära mer vuxenkontroll och vuxennärvaro än exempelvis fri lek i det egna bostadsområdet.

Var känner du dig trygg?

För att få belysa frågan närmare ställde vi i vår kontaktklassundersökning frågan "Var känner du dig trygg?". Svaren visar att så gott som alla barn och ungdomar, 95 procent, känner sig trygga hemma och att majoriteten, 78 procent, känner sig trygga i skolan. Runt 70 procent känner sig trygga på väg till och från skolan, på rasterna och i sitt bostadsområde.

Men även om majoriteten av alla svarande känner sig trygga framkommer också att detta inte gäller alla barn och unga och inte heller alla sammanhang och miljöer de befinner sig i. Något uppseendeväckande är att över 20 procent av alla elever inte upplever sig trygga i skolan och att nästan 30 procent av eleverna inte känner trygghet på rasterna.

Långt ifrån alla barn och ungdomar upplever trygghet på kollektiva färdmedel. På tunnelbanan känner sig till exempel endast 40 procent av alla svarande trygga. Det är vanligare att pojkar svarar att de känner sig trygga när de åker tunnelbana än att flickor gör det. Andelen som upplever sig trygga på bussar och tåg är något större än den är på tunnelbanan. Men många barn och ungdomar i undersökningen bor i samhällen utan tunnelbana varför det är svårt att jämföra färdmedlen mot varandra.

Resultatet behöver inte heller enbart tolkas som att vissa kollektiva färdmedel skulle vara tryggare än andra. Av svaren kan man också misstänka att vilka områden barnen och ungdomarna åker igenom också påverkar upplevelsen av trygghet. Fler svarande från mindre kommuner och glesbygd känner sig till exempel trygga på bussar och tåg än vad som är fallet bland svarande från storstäder.

Upplevelsen av trygghet i kollektivtrafiken kanske också kan sättas i relation till vuxennärvaro. Visst finns de vuxna på kollektiva färdmedel men de står naturligtvis inte i samma förhållande till barnen och ungdomarna som föräldrarna i hemmet och lärarna i skolan. Svaren skulle kunna tolkas som att där det finns vuxna med ett ansvar för barn och unga,

vuxna som kan förväntas ingripa om något händer, där känner sig fler barn och ungdomar trygga. I hemmet finns föräldrarna, i skolan finns lärare och fritidspersonal. I kollektivtrafiken är situationen mer oklar.

Var känner du dig trygg? (Procent)	Alla	Mellanstadiet	Högstadiet	Gymnasiet
Hemma	93	94	91	95
I skolan	76	65	73	86
På rasterna	71	54	68	82
I mitt bostadsområde	71	60	72	77
På väg till skolan	69	54	67	77
På väg hem från skolan	69	54	68	78
När jag åker buss eller tåg	58	40	55	72
När jag åker tunnelbana	40	28	39	47
När jag är ute på kvällar och nätter	38	16	40	45
Totalt antal svar (procentbas)	1 021	162	479	366

Flickor och pojkar svarar ungefär lika på de här frågorna med undantaget att en mindre andel av flickorna än pojkarna känner sig trygga när de åker buss, tåg, tunnelbana eller när de är ute på kvällar och nätter. Dubbelt så många pojkar (50 procent) som flickor (25 procent) känner sig trygga när de är ute på kvällar och nätter.

Svaren skiljer sig beroende på ålder. De yngsta barnen i undersökningen känner sig minst trygga utanför hemmet. Ungefär 40 procent av mellanstadiebarnen känner sig till exempel trygga när de åker buss. Bara 54 procent av dem uppger att de känner sig trygga på rasterna.

Färre barn som är födda i ett annat land svarar att de känner sig trygga i skolan än vad barn som är födda i Sverige gör. Barn med båda föräldrarna födda i ett annat land svarar också i betydligt mindre utsträckning att de känner sig trygga i skolan som grupp betraktade jämfört med övriga svaranden.

I undersökningen framkommer också att mer än sju av tio barn känner sig trygga i sitt bostadsområde. Men det är vanligare att barn som är födda i Sverige och barn med båda föräldrarna födda i Sverige svarar att de känner sig trygga i sitt bostadsområde än att barn som är födda utomlands och barn med båda föräldrarna födda utomlands gör det. Det finns naturligtvis många möjliga förklaringar till dessa skillnader – skälen till upplevelsen av otrygghet kan vara många.

En tryggare framtid?

Alla barn som deltog i studien fick möjlighet att med egna ord beskriva hur man kan göra framtiden tryggare. Det förekommer en rad olika svar på frågan.

Många av svaren handlar om utökad kontroll, om att det i offentliga miljöer borde finnas vuxna med ett tydligt ansvar och som kan förväntas ingripa om något skulle hända. Ungefär en tiondel av pojkarna tycker att det borde finnas fler poliser och vakter som kan skydda dem mot våld och andra brott. En pojke skriver till exempel: "Jag vill att det ska vara fler nattvakter och fler poliser." Pojkarna efterlyser fler poliser i samhället men också, intressant nog, i skolan. Ungefär lika många flickor svarar att det borde finnas fler poliser,

vakter och även civila "nattvandrare". Inget svar tar upp att det är just poliser och väktare som gör barn och ungdomar otrygga.

Det föreslås också att användandet av övervakningskameror bör utökas och att mörka områden borde belysas bättre. Tunnelbana och tågagnar nämns av en del respondenter som miljöer de känner sig otrygga i och andra svarar att de är trygga hemma och i sin "småstad". Däremot råder det delade meningar om huruvida det är tryggare i småstäder än i storstäder, i förort eller i innerstad. Vissa barn och ungdomar känner sig trygga i innerstaden men inte förorten, andra menar motsatsen.

Hårda tag

Ett annat återkommande tema är hårdare tag mot dem som begår brott. Dels handlar det om att effektivt avskräcka brottslingar från att fortsätta att begå brott, att till exempel "ge hårdare straff och inte sätta folk på psykisk vård". Dels handlar det om att låsa in "fullgubbar, pedofiler och våldtäktsmän" och på så sätt skydda andra.

Det finns också barn och ungdomar som menar att man måste kunna skydda sig själv för att vara trygg. En pojke skriver till exempel att "jag måste bli starkare och kunna försvara mig själv". Några pojkar svarar att de vill försvara sig genom att skaffa vapen. Endast ett fåtal flickor svarar att de vill använda vapen och dylikt för att kunna försvara sig.

Den här typen av svar är generellt sett ovanliga, något som förefaller kunna tolkas positivt. Om många respondenter hade lyft fram behovet av att kunna skydda sig själv hade en närliggande tolkning varit att många barn och ungdomar i dag underkänner vuxenvärldens förmåga att skapa trygghet åt barn och ungdomar.

Tryggare kan barnen vara

Sammanfattningsvis kan sägas att på många av de arenor där barn och ungdomar i dag befinner sig, framför allt i hemmet och på skolan, upplever majoriteten av alla svarande trygghet. Men utanför dessa arenor minskar tryggheten. Svaren skulle delvis kunna tolkas som så att där det finns vuxna närvarande som kan förväntas ingripa om något skulle hända, där känner sig barnen trygga. Där vuxennärvaron inte är lika påtaglig, som till exempel på rasterna i skolan eller på buss och tåg, blir fler otrygga. Framför allt gäller detta bland de yngre barnen.

Barnen och ungdomarna presenterar många olika egna förslag på hur tryggheten kan ökas men vanligast är att de efterlyser fler vuxna – det kan vara poliser och väktare men också föräldrar som nattvandrare på stan – i de miljöer där det är otrygga. Förtroendet för föräldrar, poliser och väktare förefaller alltså generellt sett vara hög bland barn och ungdomar. Samtidigt är det tydligt att det finns en rädsla hos många barn och ungdomar för vuxna. Vuxna kan ju vara pedofiler och våldtäktsmän.

Brott bland barn och unga

Det är, som tidigare konstaterats, svårt att kartlägga omfattningen av brottslighet. Uppgifter om utvecklingen av ungdomsbrottsligheten, om den ökat eller minskat, är därför föga förvånande ibland motsägelsefulla. En undersökningen från Brå visar att andelen ungdomar i årskurs nio som begått brott har minskat samtidigt som antalet ungdoms-ärenden hos polis och rättsväsendet har ökat.¹⁷ Inom socialtjänsten har man dock uttryckt en oro för att andelen ungdomar som begår brott ökar.¹⁸

Om man tittar närmare på de typer av brott som klassas som vanliga ungdomsbrott kan man få en närmare bild av hur ungdomskriminaliteten i dag ser ut. Skadegörelse är en typ av brottslighet som har ökat¹⁹, liksom rån. Sedan slutet på nittio-talet har man iakttagit en kraftig ökning av ungdomsrånen i de större städerna.²⁰ Brå har gjort en undersökning av ungdomsrånen i Malmö och Stockholm som visar att antalet ungdomsrån nästan fördubblades mellan år 1998 och år 2000.²¹ Antalet ungdomar som lagfördes för grova våldsbrott ökade också kraftigt under år 2000.²²

Även om det är svårt att kartlägga den exakta omfattningen av brottslighet bland barn och ungdomar är det föga omtvistat att barn och ungdomar inte lever sina liv skyddade från allt vad brott heter. Tvärtom verkar det vara så att en hel del ungdomar någon gång begår en handling som skulle kunna klassificeras som brottslig. I Brås självdeklarationsundersökning *Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio* från 2005 konstateras att brottsliga handlingar är relativt vanliga. Till exempel uppskattas att 62 procent av pojkarna och 49 procent av flickorna har begått någon stöldhandling och att cirka en fjärdedel av ungdomarna har varit delaktiga i någon form av vandalism.²³

Barn och ungdomar riskerar också att utsättas för brott. I själva verket hör de till de mer utsatta grupperna i samhället. I samma Brå-undersökning konstateras till exempel att cirka tre av tio ungdomar har utsatts för stöld och att grovt räknat två av tio ungdomar utsatts för lindrigt våld.²⁴ Som jämförelse kan nämnas att enligt uppgifter från SCB hade under 2005 cirka 7,2 procent av befolkningen i åldrarna 16–84 år varit utsatta för någon typ av våld eller hot av våld.²⁵

Känner du någon under 18 år som blivit *utsatt* för brott?

Barnen och ungdomarna i undersökningen svarade på frågan ”Känner du till någon som är under 18 år som blivit utsatt för brott som hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse?”

32 procent av respondenterna uppger att de inte känner någon som utsatts för brott av de här slagen. Men ju äldre respondenterna är, desto fler känner till någon som har blivit utsatt. I år tre på gymnasiet svarar närmare 60 procent att de känner fler än fem personer

---

17 Skr 2003/04:143. Redovisning av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2004, s. 52.

18 Länsstyrelsen i Stockholms län. Socialtjänsten och unga som anmäls för brott. Rapport nr 22, 2003, s. 5.

19 Skr 2003/04:143. Redovisning av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2004, s. 53.

20 Fryshuset. Årsberättelse 2002, s. 94.

21 Brå. Ungdomar som rånar ungdomar. Brå-rapport 2000:6. Tierp, 2000, s. 7.

22 Brå. Sluten ungdomsvård – en uppföljning. Stockholm, 2002, s. 18.

23 Brå. Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Rapport 2005:4, s. 7-8.

24 Brå. Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Rapport 2005:4, s. 35.

25 Från: <http://www.scb.se/statistik/LE/LE0101/2005106H/TR105.xls>

som varit utsatta för någon brottslig handling av det slag som nämns i frågan. Bland mellanstadieeleverna uppgår den här andelen till drygt 7 procent.

Skillnaden mellan hur flickor och pojkar har besvarat frågan är inte särskilt stor. Ett undantag är dock att en större andel av pojkarna (35 procent) än flickorna (28 procent) säger att de inte känner till någon som har blivit utsatt för hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse. Jämfört med respondenter födda i Sverige uppges något fler av barnen och ungdomarna födda utomlands att de känner fler än fem personer som har blivit utsatta för brott. Å andra sidan är det också fler svaranden födda utomlands än i Sverige som uppger att de inte känner någon alls som har blivit utsatt för brott.

Känner du någon som *begått* brott?

35 procent av alla barn och ungdomar svarar att de inte känner någon som har begått den typ av brottslig handling som frågas efter. Den här andelen minskar emellertid, precis som under föregående fråga, i takt med att de svarande blir äldre. Flickor och pojkar svarar relativt lika, med ett litet undantaget att något fler pojkar än flickor uppger att de inte känner någon som har begått brott.

Vilka slags brott *begås* av barn och ungdomar?

I undersökningen ställdes frågan "Känner du till någon som är under 18 år som gjort något av följande?" Svaren visar att ungefär en av fyra respondenter inte känner någon som begått någon av de brottsliga handlingar som angavs i svarsalternativen.

Känner du till någon som är under 18 år som gjort något av följande? (Procent)	Alla	Mellanstadiet	Högstadiet	Gymnasiet
Tagit något i en affär	57	28	58	68
Slagit någon	53	27	55	62
Klottrat	48	17	49	61
Tagit saker eller pengar från någon	41	14	42	53
Hotat någon	39	19	39	48
Burit kniv	39	16	38	50
Eldat där det är förbjudet	35	12	34	47
Tagit en mobil	23	7	21	32
Tagit en jacka	15	5	14	20
Inget av dessa	24	45	23	14
Totalt antal svar (procentbas)	1 035	165	485	371

Runt hälften av barnen och ungdomarna känner till någon under 18 år som tagit något i en affär, slagit någon eller klottrat. Cirka 40 procent känner någon som tagit saker eller pengar från någon, hotat någon eller burit kniv. Ju yngre respondenterna är, desto fler säger att de inte känner någon som begått den här typen av brott. Oavsett vilken klass man går i är det vanligaste brottet att man känner till att någon har tagit något i en affär eller slagit någon. Det minst vanliga brottet man känner till är att någon tagit en mobiltelefon eller jacka.

Skillnaderna över ålder är emellertid stor. Ju äldre barnen blir, desto mer bekanta blir de med brottsliga handlingar. 28 procent av mellanstadiebarnen känner till exempel någon som har snattat i en affär. Bland gymnasieungdomarna uppges 68 procent av att de känner någon som har snattat. Och 27 procent av mellanstadiebarnen känner någon som har slagit någon, att jämföra med 62 procent av gymnasieungdomarna.

Flickor och pojkar svarar ganska likartat på den här frågan. Flickor svarar dock i något högre utsträckning än killar att de känner till någon som tagit något i en affär. Något fler pojkar än flickor svarar å andra sidan att de känner till någon som eldat där det är förbjudet eller någon som burit kniv.

Har du själv blivit utsatt för brott?

Barnen och ungdomarna i undersökningen har besvarat frågan: "Har du varit med om något av detta?" 40 procent svarar att de inte har råkat ut för något av det som angavs i svarsalternativen.

Men många barn råkar ut för handlingar som kan betraktas som brott. Nästan hälften av flickorna svarar att någon har tagit något ifrån dem. Och en tredjedel av pojkarna svarar att de har blivit slagna eller sparkade. En fjärdedel av alla respondenter har upplevt att någon med flit haft sönder något för dem. En femtedel av dem har blivit hotade.

Har du varit med om något av detta? (Procent)	Alla	Flickor	Pojkar
Någon har tagit något från mig	42	44	40
Någon har med flit haft sönder något för mig	26	22	29
Någon har hotat mig så att jag blev rädd	18	20	16
Någon har slagit eller sparkat mig	28	21	34
Någon har jagat, stängt in eller hållit fast mig mot min vilja	19	17	22
Jag har inte vågat gå ut	8	9	7
Inget av dessa	40	40	39
Totalt antal svar (procentbas)	1 028	520	508

Även här framkommer skillnader över ålder i svaren. Generellt gäller att ju äldre respondenterna blir, desto fler har varit utsatta för någon av ovanstående handlingar. Ungefär hälften av gymnasieungdomarna har blivit bestulna, att jämföra med en fjärdedel av mellanstadiebarnen. Däremot har ungefär lika många mellanstadiebarn som gymnasieungdomar upplevt att någon slagit eller sparkat dem.

En betydligt större andel av pojkarna (34 procent) än flickorna (21 procent) har blivit slagna eller sparkade. Det är också något fler pojkar än flickor som svarar att någon med flit haft sönder något för dem eller att de har blivit fasthållna, jagade eller instängda mot sin vilja. I svaren finns också en svag tendens som pekar mot att en större andel av flickorna än av pojkarna har blivit bestulna eller hotade.

Sammanfattning – barn möter brott

Undersökningen visar att många barn och unga har utsatts för handlingar som är att betrakta som brottsliga. Många känner också till andra barn och unga som begått sådana handlingar eller blivit utsatta för dem.

Det är tydligt att erfarenheterna av brottsliga handlingar ökar med åldern. Undersökningsresultatet indikerar också att pojkar och flickor stöter på olika slags brott. Slag och sparkar, det vill säga mer våldsrelaterade handlingar, är vanligare bland pojkar än bland flickor.

Stöld, å andra sidan, är något vanligare bland flickor. Detta är ett mönster som också påvisats i andra undersökningar, exempelvis i Brås självdeklarationsundersökningar.²⁶

Slutligen kan också nämnas att barn som känner många personer som har begått brott i många fall också själva utsatts för brott. Vissa miljöer förefaller vara mer brottsutsatta än andra men på basis av den här undersökningen går det inte att urskilja något entydigt mönster i svaren och sådana samband kan inte fastställas.

Vad ska göras åt barns och ungdomars brottslighet?

Resultaten från vår undersökning om brottslighetens omfattning bland barn och ungdomar stämmer ganska väl med vad som framkommit i andra undersökningar. Frågan är då hur barns och ungdomars brottslighet ska hanteras?

Kriminologiprofessorn Hanns von Hofer sammanfattar kort och koncist ungdomsbrottslighetens omfattning och karaktär i artikeln *Åtgärder mot ungdomsbrottslighet* på följande vis: ungdomsbrottsligheten är utbredd, den är skevt fördelad och den utgör ofta en kort episod i ungas liv.²⁷ Mot denna bakgrund bör åtgärder mot unga brottslingar diskuteras med viss försiktighet – trots allt upphör de allra flesta barn och ungdomar mer eller mindre självmant med de brott de begår.

Men samtidigt som att snatta godis och att slåss på skolgården i generell bemärkelse är ganska vanligt förekommande händelser kan de vara av avgörande betydelse för enskilda individen. Ett potentiellt problem är att brottsliga handlingar bland barn och ungdomar inte alltid betraktas på samma sätt som om de hade ägt rum mellan vuxna. Åga har ju tidigare setts som en uppfostringsmetod och fysiskt våld mellan barn som bus och pojkestreck och kanske till och med som högst normala företeelser. Konsekvenserna av detta är svåra att ringa in men kanske tenderar också att barn och unga att mot denna bakgrund att bagatellisera och visa alltför stor tolerans mot handlingar som egentligen är att betrakta som brott? För barnet som brottsoffer finns inget bagatellartat i att bli bestulen eller att bli slagen. För barnet som brottsutövare kan en bagatellisering av brotten visa sig kostsam för deras framtida liv.

Den centrala frågan i ett kriminologiskt perspektiv är enligt von Hofer huruvida ungdomsbrott har ett prognosvärde, det vill säga huruvida de kan förutsäga barnets framtida utveckling. Att kunna urskilja dessa, de barn och ungdomar som behöver hjälp och stöd, förefaller att vara en av huvuduppgifterna inom området enligt von Hofer.²⁸ Om bagatellartade brott fungerar som en inkörsport till mer allvarlig brottslighet är det angeläget med tidiga ingripanden för att sätta stopp redan från början.

Brott riskerar att föda brott

Barn som utsätter andra för brott kan själva ha utsatts för brott. Det finns flera källor som visar på att många unga våldsverkare själva har varit brottsoffer.²⁹ Det kan, med andra ord, finnas en koppling mellan att själv ha blivit utsatt för brott och att utsätta andra. På basis

---

26 Brå. Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Rapport 2005:4, s. 8.

27 von Hofer, H. Åtgärder mot ungdomsbrottslighet. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001, s. 317.

28 von Hofer, H. Åtgärder mot ungdomsbrottslighet. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001, s. 323.

29 Hellgren, B. Brottsoffer berättar, s. 104 och Rapport nr 22, 2003 – Socialtjänsten unga som anmäls för brott, s. 10

av vår undersökning kan ett sådant samband varken bekräftas eller förkastas – huruvida dessa barn och ungdomar är brottslingar, brottsoffer eller både och går inte att svara på utifrån våra resultat. Vår undersökning indikerar emellertid att vissa respondenter vistas i mer brottsutsatta miljöer än andra och att dessa har större erfarenheter än andra både av att brott begås och att vara utsatt för brott.

I Fryshuset årsberättelse från 1999 hävdas att enligt uppgifter från Brå känner 80–90 procent av unga brottsoffer hat och hämndlystnad.³⁰ Ungdomar som har blivit utsatta för våld och rån på offentliga platser där många vuxna närvarar utan att ingripa, känner sig ofta svikna av vuxenvärlden. Många ungdomsbrott går heller aldrig till åtal.³¹ Unga brottsoffer kan därigenom också känna sig svikna av rättsväsendet. Och i de fall det blir rättegång kan unga brottsoffer hamna i en svår situation på grund av att de missuppfattar åklagarens roll och att rättssalen fylls av den åtalades kamrater.³²

Barn och unga som drabbas av brott är i många fall särskilt utsatta. De kan ha svårt att skydda sig mot brottsliga handlingar och de kan ha svårt att få stöd från omgivningen.³³ Det är därför extra viktigt att unga brottsoffer får hjälp att bearbeta det som hänt.³⁴ Rättsväsendet och socialtjänsten har tillsammans med andra samhällsaktörer ett ansvar inte bara för ungdomar som begår brott utan även för de ungdomar som blir utsatta.

I sammanhanget är det av intresse att sedan 2001 har socialtjänsten ett lagstadgat ansvar för att ge brottsoffer och deras anhöriga hjälp och stöd. Polisen har numera en skyldighet att underrätta socialtjänsten om gärningsmän och brottsoffer är under 18 år. Sedan 1999 finns några permanenta stödcentrum för unga brottsoffer som bedrivs i form av ett samarbete mellan polisen och socialtjänsten. Det första stödcentret startade i Stockholm och det finns numera liknande verksamheter även i andra kommuner i Sverige.³⁵

Sammanfattningsvis kan sägas att resultatet från vår undersökning stämmer väl överens med det som forskning inom området ofta har visat, att relativt många barn och ungdomar möter brott i någon form under sin uppväxttid. Barnombudsmannen anser det av största vikt att både unga brottsoffer och brottslingar får adekvat stöd av samhället. Det är därför viktigt att berörda samhällsinstanser, såsom till exempel rättväsende och socialtjänst, har så kallad barnkompetens och kan ge behövande barn och ungdomar stöd anpassat till dem.

Varför begår barn och unga brott?

*inget kommer gratis i dessa dagar av knas
så full gas i varje fas, för cashen dom tas – Latin Kings*

I vår undersökning om barn och brott har vi gett barn och ungdomar möjligheten att föra fram sina tankar om varför barn och unga begår brott. De svar vi har fått på frågan rymmer många olika förklaringar. Intressant nog tangerar många av dem etablerade teorier och resonemang inom det brottspreventiva arbetet.

---

30 Fryshuset. Årsberättelse 1999, s. 38.

31 Åsbring, P. Vård som straff – straff som vård. Forskningsrapport 2002:1. Gävle, 2002, s. 9 och s. 39.

32 Fryshuset. Årsberättelse 1999, s. 46.

33 Skr 2003/04:143. Redovisning av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2004, s. 53.

34 Lindgren, M. Petterson, K. Häggglund, B. (Red). Utsatta och sårbara brottsoffer. Stockholm, 2004, s. 258.

35 Läs mer om Stödcentrum för unga brottsoffer exempelvis på <http://www.ungabrottsoffer.se/>

En vanlig förklaring är att de som begår brott gör det för att vara tuffa och coola. I många av svaren lyfts grupptricket fram som den bakomliggande orsaken – man menar att många ungdomar begår brott för att få respekt inom den egna gruppen. Utifrån detta synsätt skulle arbete med barns och ungdomars attityder till brott kunna utgöra en viktig del i ett brottspreventivt arbete. Men, vilket också är viktigt att påpeka, i många av dessa svar verkar meningen vara att brott inte ger respekt bland *alla* barn och ungdomar. Snarare är det *vissa* grupper av barn och ungdomar, ofta sådana som respondenten själv inte anser sig tillhöra, som premierar och värdesätter sådant beteende och sådana handlingar.

Många svar handlar om att barn och ungdomar begår brott därför att de har hamnat ”med fel kompisar.” Ibland talar respondenterna om gäng. ”Dom leker gangsta”, skriver till exempel en pojke. ”Det är coolt om man är olaglig på många ställen i ungdomens värld i dag”, skriver en annan. Ett annat svar förklarar mer utförligt att ”I förorten ger det status att våga. Någon som baxat värsta gåsen anses som hetast i gänget tills någon annan gör något nytt.”

Gängkultur är ett fenomen som ofta har uppmärksammats inom kriminologin. En bärande tanke i teorin är att banden mellan en ungdomsgrupps medlemmar stärks vid konflikter, om till exempel gruppen utsätts för yttre hot. Många gängforskare menar att våld har en central roll i gängen. Både våldet man utsätter andra för och våldet som man själv utsätts för svetsar gruppen samman.³⁶ Barn och unga som befinner sig i en kriminellt belastad miljö torde därför ha större tendenser, eller incitament om man så vill, till gängbildning än andra som växer upp i en miljö med andra slags sociala relationer.

Ibland rymmer barnens och ungdomarnas svar också tankar om varför vissa barn och ungdomar faller offer för grupptricket. ”För att dom är osäkra på sig själva” är en förklaring som dyker upp i många av svaren. Andra ser brister i hemmiljön som en orsak till att vissa barn och ungdomar begår brott. ”Först och främst har det väl med hemmet att göra, de trivs inte med stämningen hemma och tar ut sin ilska på samhället eller mot kompisar”, skriver en pojke. ”Barn gör brott för att dom blir mobbade eller slagna av sina föräldrar”, säger en annan respondent.

I andra svar söks orsakerna till brotten utanför hem- och familjesituation. Droger, alkohol, fattigdom, brist på lokaler, och meningsfyllda aktiviteter för barn och ungdomar anges i några svar som orsaker till att brott begås. ”För att ungdomar inte har något att göra. Fritidsgårdar läggs ner och sedan har barn ingenstans att vara. De går ut till centrum, stan och fixar cigg, sprit mm”, förklarar någon.

Andra tror att spänningen i att begå brottsliga handlingar är drivkraften. ”Det kan vara en adrenalinkick att göra olagliga saker”, skriver en flicka. Några svar fokuserar på individuella egenskaper hos dem som begår brotten. ”För att dom är störda och dumma i huvudet” och liknande varianter förekommer, om än i relativt liten utsträckning som svar på frågan varför vissa ungdomar begår brott. Detta kan tyckas vara något onyanserat men sådana förklaringar har också förekommit och förekommer i vetenskapliga sammanhang om än inte uttryckt på samma sätt. Men i vetenskapliga sammanhang är den här typen av

---

³⁶ Sarnecki, J. Introduktion till kriminologi. Lund, 2003, s. 169.

förklaringarna naturligtvis mer utvecklade, problematiserade och komplexa, bland annat i det att biologiska faktorer i sådana fall anses samverka med miljöfaktorer.³⁷

Ekonomiska orsaker anges också i en hel del svar: "För att dom vill ha pengar eller saker", skriver en pojke. I ett annat svar utvecklas detta och sätts i samband med samhällets normer och krav: "Avundsjuka och klasskillnader i samhället skapar nya behov. Vem behöver egentligen en canada goose jacka? Det blir som en larvig statussymbol."

Den här typen av förklaringar rimmar ganska väl med kriminologen Mertons "strainteorin", där orsakerna till brottslighet anses kunna förstås mot bakgrund av samhällets etablerade normer för framgång. Kriminologiprofessor Jerzy Sarnecki förklarar Mertons teori på följande sätt: "Individer som på ett eller annat sätt saknade medel för att uppnå de i samhället etablerade målen för ekonomisk och social framgång utsattes för en frustration – strain."³⁸

Överlag visar de svar som framkommit i undersökningen att barn och ungdomar urskiljer många av de riskfaktorer för problembeteenden bland unga som identifierats i tidigare forskning.³⁹

Slutligen är det också intressant att se vilka slags svar som barn och ungdomar *inte* uppger. Några genom forskningen välkända riskfaktorer är ovanliga eller saknas i svaren. Relativt få svar tar till exempel upp alkohol och droger som en förklaring till brott. Och mycket få förklaringar till varför barn begår brott relateras till skolprestationer eller trivsel i skolan.

Det finns vidare få resonemang bland våra respondenter om att ungdomar oförtjänt straffas för brott – att ungdomar är en stigmatiserad grupp – något som annars är en förekommande och formulerad tanke inom kriminologin. Stämplingsteoretiskt inriktade forskare har hävdade att samhällets reaktioner på brottsliga handlingar i form av straff eller behandling kan leda till att individens självbild förändras, så att han/hon börjar uppfatta sig själv som kriminell eller avvikare och börjar bete sig därefter.⁴⁰

Vad ska man göra för att stoppa brotten?

I en öppen fråga fick eleverna i kontaktklasserna möjligheten att i egna ord också föra fram sina tankar om hur man kan förhindra att barn och ungdomar under 18 år gör brott.

Många, framför allt flickor, efterlyser mer diskussion om brott. De tror att det skulle hjälpa att prata om vad som händer när man gör brott – om vilka konsekvenser det kan få både för den som har gjort brottet och för den som utsätts för det. De tycker att det är viktigt med information men också att det förs en diskussion om vad man får och inte får göra. De tycker även att det är viktigt att säga till och uppmärksamma när någon gör ett brott. En flicka skriver till exempel: "Berätta hur dåligt det är för den som gör brottet. Och förklara hur det känns att vara offret. Och försöka att få dem att förstå att de förstör sina liv och att man lever bara en gång." En annan pojke skriver att vi måste "skärpa till samhället och upplysa bättre. Många ungdomar är inte medvetna om vilka följder man kan råka på för det

---

³⁷ Sarnecki, J. Introduktion till kriminologi. Lund, 2003, s. 174

³⁸ Sarnecki, J. Introduktion till kriminologi. Lund, 2003, s. 175

³⁹ Jfr till exempel Forster, M. Prevention av missbruk och kriminalitet. Vad kan skolan göra? Stockholm, 2003, s. 11.

⁴⁰ Sarnecki, J. Introduktion till kriminologi. Lund, 2003, s. 189.

man gör.” Skolan lyfts i några svar fram som ett viktigt forum för sådana diskussioner om brott.

Det förekommer också synpunkter på hur skolan ska lära ut om brott. En flicka skriver: ”Lär ut mer i skolan. Säg inte bara att våld är farligt utan låt ungdomar träffa någon som har suttit inne för misshandel och få höra den personens historia.” En pojke skriver att ”Det är alltid bra när någon kommer som själv varit i samma skor och berättar om konsekvenserna så att man blir skrämmd. Det är också bra med upplysning, som hur brottsregistret följer med en hela livet.” En annan pojke efterlyser att ”Folk med erfarenhet kommer ut i skolorna och informerar om brott och våld.”

Ett exempel på ett brottsförebyggande arbete inom skolan är Brås lärarhandledning för temaarbete i skolan. Tanken är att temaarbetet ska integreras i skolans ordinarie undervisning och även fungera som en konkretisering av värdegrundsarbetet.⁴¹ Denna intention tycks svara ganska bra mot barns och ungdomars önskemål att få diskutera kring brott. Av våra resultat att döma är det emellertid kanske inte läraren som alltid är bäst lämpad att leda dessa diskussioner. Om skolan kunde samverka med andra aktörer skulle också önskemålen om möten med personer med mer konkreta och personliga erfarenheter av brott kunna infrias. Samtidigt kan detta vara vanskligt. Personer med kriminellt förflutet kanske inte bara avskräcker utan också inspirerar? I undersökningen hävdar ju en del respondenter att brott ger status bland ungdomar.

Skolan uppmärksammas i ett fåtal svar också som en arena för brott. En pojke skriver till exempel att ”Brott som mobbning och våld går att förebygga bättre i skolan om man har fler kamratstödjare och vuxna som är insatta i hur man löser konflikter”. Att det finns vuxna och kamratstödjare närvarande i skolan kan rimligen motverka att brott som ”mobbning och våld” äger rum. Svaret kan också relateras till ett annat faktum som framkommer i undersökningen, att relativt få barn upplever att alla vuxna ingriper när de ser ett brott äga rum. Ibland räcker det inte med att vuxna informerar och diskuterar, de måste också agera.

Trygghet i relationer

”Om alla skulle få en trygg och kärleksfull uppväxt skulle brottsligheten minska rätt mycket, men inte helt”, skriver en flicka som svar på frågan hur man kan förhindra barn och unga att begå brott. Många svar uttrycker att det är viktigt att vuxna bryr sig om och ger barn och unga uppmärksamhet. En pojke skriver: ”Det är viktigt att föräldrarna bryr sig och tar ansvar.” Andra barn och ungdomar vill också ställa hårdare krav på föräldrarna. En flicka efterlyser till exempel en ”Uppfostringskola för föräldrar om hur man tar hand om sina barn.” Det råder i stort sett enighet om att föräldrarna är högst delaktiga i hur barn och ungdomar betar sig bland de respondenter i undersökningens som diskuterar föräldrarnas betydelse. Och forskningen bevisar i hög utsträckning denna tes – utifrån både risk- och friskperspektiv påpekas betydelsen av goda relationer till föräldrar. I en studie från Brå konstateras bland annat att:

Egenskaper hos föräldrarna och deras förmåga till omsorg i vid bemärkelse är viktiga faktorer i den socialisationsprocess som formar barnets utveckling. Likväl som föräldrarnas uppfostningsmetoder och förmåga att skapa en känslomässig, trygg och tillitsfull relation till

---

⁴¹ Ds 2004:56. Barnen i brottets skugga, s. 74.

*barnet kan bidra till att kompensera för ogynnsamma genetiska/biologiska förutsättningar, kan föräldrarnas förhållningssätt till barnet också bidra till en ökad risk för kriminell utveckling.*⁴²

Ett brottsförebyggande arbete riktat mot familjer kan som tidigare konstaterats ske från en mängd olika utgångspunkter. Ekonomi, utbildning, hälsa – det finns en rad faktorer som påverkar familjers situation och hur de lever sina liv. Det finns en stor kunskap bland aktörer som forskare och socialarbetare om olika typer av riktade insatser mot familjer i särskilt behov av stöd. Barnen och ungdomarna i undersökningen menar att en viktig del i ett sådant arbete måste riktas mot föräldrarna. Föräldrar, menar man, måste ha koll och bry sig. En flicka skriver "Försök göra så att deras puckade föräldrar tar lite mer ansvar och lär sina barn vad man får och inte får göra."

Även kompisar är viktiga. "Kompisar kan prata med personen. Om det var någon av mina kompisar skulle jag prata med den om att det är fel." säger en flicka. "Man måste nog hjälpa alla i umgängeskretsen så att det inte har en negativ verkan på varandra." säger en annan.

Något att göra

Flera förslag tar upp att det måste finnas något för ungdomar att göra om brotten ska minska. "Man kan öppna någon sorts fritidscenter eller någon förening för ungdomar." 6 procent av flickorna och 3 procent av pojkarna som svarade på frågan tycker att barn och unga behöver mer fritidsaktiviteter så att de inte har lust att göra några brott. En del svar tar också upp problemet med alkohol och droger. "Se till att ungdomar under 18 inte får tag på droger och alkohol" föreslår en pojke. "Det är bra om man har någon annanstans att vara än att vara ute och springa på kvällarna" skriver en flicka. Meningsfulla aktiviteter på fritiden har en viktig socialt preventiv funktion. Föreningsaktiviteter uppges exempelvis vara en skydds faktor mot problembeteende i studier inom området.⁴³

Även betydelsen av andra aktörer än hem och skola tas upp av barnen och ungdomarna i undersökningen. Polisen och polisens sätt att agera berörs i några svar. "Jag tror att polisen måste visa sig mer på helgerna när det är fest och sånt. Och då inte bara sitta i polisbilen och tro att det är tuffa utan gå runt bland ungdomarna och prata med dem." säger en flicka.

I en studie från Brå, *Ungdomar, droger och polisens insatser*, diskuteras polisens roll som kunskapsspridare om droger. Här konstateras att "Polisens medverkan i den drog-förebyggande undervisningen tycks inte ha någon avgörande betydelse för elevernas attityder till och bruk av droger". Poliser som informatörer behöver alltså inte vara en given succé i allt brottspreventivt arbete riktat mot barn och ungdomar. Å andra sidan finns, som ovan framkommer i Barnombudsmannens undersökning, förslag om att personer med direkta erfarenheter av brott, som poliser eller brottslingar, ska informera i dessa frågor. Hur utbredd denna önskan är bland målgruppen vet vi inte. Men vi vet att många barn hellre vänder sig till polis än till vuxna i skolan då de utsätts för brott eller ser brott begås varför polisens relation till barn och unga förtjänar att uppmärksammas. Brå drar, i den ovan nämnda rapporten, slutsatsen:

---

42 Brå. Kriminell utveckling: tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser. Brå-rapport 2001:15, Stockholm, 2001, s. 17.

43 Forster, M. Prevention av missbruk och kriminalitet. Vad kan skolan göra? Stockholm, 2003, s. 11.

Att utifrån dessa resultat dra slutsatsen att samverkan mellan polis och skola inte behövs är dock felaktig. Varje år polisanmäls till exempel 25 000 inbrott och stölder i skolor, och här bör polisens kompetens kunna komma till användning i högre utsträckning än för närvarande.⁴⁴

Och Brå gör också bedömningen att ”polisen inom ramen för närpolisverksamheten, bör utveckla samarbetet med skolor där brott och andra sociala problem förekommer oftare än i andra skolor.”⁴⁵

Hårda straff – tydliga konsekvenser?

”Ha hårdare straff så att de inte vågar göra något”, skriver en flicka. Ungefär en tiondel av pojkarna och något färre av flickorna tror att hårdare straff skulle avhålla barn och unga från att göra brott. Det finns variationer i vilka straff som föreslås. Ett fåtal pojkar vill ha fysisk bestraffning av brottslingar, andra pratar om ungdomsfängelse eller rätt och slätt fängelse. Det är emellertid möjligt att många av dessa respondenter i grund och botten inte tycker att hängning och spöstraff är fruktbara sätt att komma tillrätta med ungdomsbrottslighet, även om det är så de skriver. En möjlig tolkning av dessa svar är istället att konsekvenserna av att ha begått ett brott måste bli tydligare. En flicka skriver ”Sätt personerna på ungdomsanstalt, då vet dom vad det handlar om och vad som kan hända senare...”

Den här bilden bekräftas till stora delar av kontakter som Barnombudsmannen har haft med representanter från rättsväsende som polis och åklagare. Uppfattningen från många av dessa aktörer är att barn och ungdomar i ganska låg utsträckning känner till hur rättsväsendet fungerar, både vad gäller vilka handlingar som är brott, hur brott hanteras och vilka påföljder brott får. En högre kunskapsnivå bland barn och unga om rättsväsendet skulle kunna bidra till att barn och unga i högre grad förstår konsekvenserna av att begå brott. Detta torde vara viktigt både för unga gärningsmän och brottsoffer.

---

44 Brå. Ungdomar, droger och polisens insatser. Brå-rapport 1999:1. Stockholm, 1999, s. 8.

45 Brå. Ungdomar, droger och polisens insatser. Brå-rapport 1999:1. Stockholm, 1999, s. 8.

Barn och brott – en vuxen angelägenhet

I respondenternas förklaringar till varför brott begås och deras tankar om hur brott ska kunna förhindras är det tydligt att många efterlyser insatser från vuxenvärlden för att förhindra att brott begås bland barn och ungdomar.

Att relationen mellan barn och ungdomar och vuxna på olika sätt är en viktig del av det brottspreventiva arbetet, indikeras också på andra sätt i vår undersökning. Alla barn och ungdomar i undersökningen har fått möjlighet att svara på frågan: ”Känner du dig rättvist behandlad av vuxna?” Resultaten antyder skillnader mellan de respondenter som känner sig rättvist behandlade och de som inte känner sig rättvist behandlade.

Totalt svarar 42 procent av alla barn och ungdomar ja på frågan. Andelen pojkar som känner sig rättvist behandlade (48 procent) är högre än andelen flickor (37 procent).

Andelen svarande som inte känner sig rättvist behandlade av vuxna tenderar också att öka i de högre årskurserna. Inget av barnen som går i årskurserna fyra eller fem har svarat att de inte känner sig rättvist behandlade. Störst andel barn som svarar nej på frågan återfinns istället i grundskolans årskurs nio.

Känner du dig rättvist behandlad av vuxna? (Procent)	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	42	37	48
Nej	10	10	10
Ibland	43	49	38
Vet ej	5	4	5
Totalt antal svar (procentbas)	1 006	507	499

10 procent av både flickorna och pojkarna uppger att de inte känner sig rättvist behandlade av vuxna och dessa respondenter skiljer sig i sina svar som grupp betraktade från övriga i undersökningen. Fler av dem verkar befinna sig i en mer brottsutsatt miljö än andra barn och ungdomar. 43 procent av dem känner till exempel fler än fem personer som har blivit utsatta för brott, 47 procent av dem känner fler än fem personer som har begått ett brott. Som jämförelse kan nämnas att bland barn och unga som känner sig rättvist behandlade uppger 16 procent att de känner fler än fem personer som har blivit utsatta för brott och 21 procent att de känner fler än fem personer som har begått brott.

Relativt många av de barn och ungdomar som inte känner sig rättvist behandlade har också blivit utsatta för brottsliga handlingar. 47 procent av dem uppger till exempel att någon har tagit något från dem, 40 procent uppger att de har blivit slagna eller sparkade vilket är betydligt fler än bland dem som känner sig rättvist behandlade.

En mer tolerant nivå mot brottsliga handlingar i umgänget är vidare mer utbredd i den här gruppen av barn och ungdomar som inte känner sig rättvist behandlade av vuxna. Nästan en tredjedel tycker att det är okej om någon kompis klottrar och en fjärdedel tycker också att det är okej att slå någon. Acceptansen mot handlingar som att ta mobiler och jackor, som kan betraktas som stölder av grövre slag, är också mycket mer utbredd här än bland barn och ungdomar i stort i undersökningen.

Gruppen av respondenter som inte känner sig rättvist behandlade kan inte avgränsas geografiskt – dessa barn och ungdomar finns i både storstäder, mellanstora kommuner och pendlingskommuner, glesbygd och mindre kommuner. Däremot uppger fler som är födda utomlands att de inte känner sig rättvist behandlade av vuxna än svarande som är födda i Sverige.

Samtidigt bör poängteras att antalet individer som svarat nej på frågan om det känner sig rättvist behandlade av vuxna i den här undersökningen är litet. Det är med andra ord vanskligt att dra några större slutsatser om hur representativa svaren är mot populationen i stort. Det är också intressant att många niondeklassare har svarat nej på just den här frågan. Kanske ska svaren tolkas som att i just den här åldern, med allt vad den innebär av frigörelseprocesser och sökande efter en egen identitet, tenderar relativt många att ha en komplicerad relation till vuxenvärlden.

Information om brott

Vår undersökning visar att de flesta av de barn och ungdomar som har besvarat vår enkät tycker att det är viktigt att få information om brott. Enligt barnkonventionens artikel 13, som fastslår barnets rätt till yttrande- och informationsfrihet, har barn rätt till information i den form de själva önskar. Artikel 12 är också relevant i sammanhanget. Artikeln ger alla barn en ovillkorlig rätt att ha en åsikt i alla frågor som berör dem. Barn och unga har med andra ord rätt att ha en åsikt och få vara delaktiga och utöva inflytande när det gäller brott och om information om brott.

Gränserna mellan rätt och fel kan ibland vara otydliga – vart går till exempel gränsen mellan att försvara sig på skolgården och att slå någon? Vad som är rätt och fel behöver med andra ord inte bara informeras om utan också diskuteras kring.

Undersökningens resultat visar att föräldrarna är viktiga samtalspartners för barn och ungdomar i dessa frågor. Det är till föräldrarna de allra flesta vänder sig när de råkar ut för något brott eller när de ser något brott begås. Det finns emellertid barn och ungdomar som inte har tillgång den trygghet en god relation till föräldrarna innebär och för många av dem verkar det istället vara i kompisgänget som normer och värderingar växer fram. Huruvida detta är positivt eller negativt beror på vilka kompisarna är. I *Intoleransrapporten* från Brå och Forum för levande historia framkommer exempelvis att utmärkande för de mer intoleranta ungdomarna är att de mer ofta träffar kamrater på kvällstid än vad som är fallet med ungdomar totalt sett. De har också i högre grad kontakt med kamrater som är äldre och man träffas i regel fler kamrater tillsammans snarare än en och en.⁴⁶

Även barn och ungdomar med mer problematiska relationer till sina föräldrar och andra vuxna har naturligtvis rätt till information och till samtal med vuxna om vad som är rätt och fel. Det är viktigt att det finns vuxna aktörer som kan informera om och diskutera brott med de barn och ungdomar som inte har den möjligheten i hemmet.

Barn och unga får information i skolan och hemma

Barnen och ungdomarna i kontaktklasserna fick i undersökningen frågan varifrån man får information om vad man får och inte får göra.

---

⁴⁶ Ring, J. *Intolerans: antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga*. Stockholm, 2004, s. 107.

75 procent av alla svarande barn och ungdomar tycker att man får reda på det i skolan. 74 procent svarar att det är hemma som man får reda på vad man får och inte får göra. 48 procent av barnen säger att kompisar påverkar inställningen till vad man får och inte får göra.

Enkätsvaren visar också att TV är en kunskapskälla om vad man får och inte får göra för många barn och ungdomar, närmare bestämt 63 procent av alla svaranden. Böcker och tidningar anges av ungefär hälften av alla svarande som en informationskälla, fyra av tio säger att man får reda på vad man får och inte får göra via Internet och av polisen.

Hur får du reda på vad man får och inte får göra? (Procent)	Alla	Mellan- stadiet	Hög- stadiet	Gymnasiet
Nätet	38	25	39	44
TV	63	56	62	66
Böcker och tidningar	49	44	50	51
Radio	35	30	34	38
Skolan	75	78	73	75
Polisen	39	34	39	41
Hemma	74	79	71	75
Träningen	19	14	20	20
Kompisar	48	35	49	53
Ingen av dessa	8	4	10	8
Totalt antal svar (procentbas)	1 052	158	469	358

Svaren visar att barns och ungdomars ålder verkar påverka hur man får reda på vad man får och inte får göra. Kompisar är mycket vanligare som informationskälla i dessa frågor bland högstadie- och gymnasieelever än bland mellanstadieelever.

Färre barn och ungdomar som inte anser sig rättvist behandlade av vuxna uppger att de får reda på vad man får inte och inte får göra i skolan om man jämför med övriga svarande. Färre individer ur den här gruppen pratar också om rätt och fel med sina föräldrar.

Hur nöjd är du med kunskapen du fått skolan?

Drygt 40 procent av barnen är varken nöjda eller missnöjda med kunskapen de har fått i skolan om hot, våld, mobbning, stöld och skadegörelse. 33 procent av barnen uppger att de är nöjda och 14 procent är mycket nöjda med de kunskaper som skolan har gett dem i frågor som rör brott som hot, våld, mobbning, stöld och skadegörelse. 6 procent av barnen och ungdomarna i kontaktklasserna är missnöjda och 7 procent är mycket missnöjda med de kunskaper skolan har gett dem om brott.

Här skiljer sig gruppen barn och ungdomar som inte känner sig rättvist behandlade markant från övriga svarande. Endast en dryg femtedel av dessa barn och ungdomar är nöjda med kunskapen som de får från skolan, att jämföra med att nästan hälften av övriga svaranden i undersökningen som förklarar sig nöjda eller mycket nöjda med kunskapen från skolan. En tredjedel i gruppen som inte känner sig rättvist behandlade förklarar sig också mycket missnöjda med kunskapen från skola medan endast 7 procent av de övriga barnen och ungdomarna svarar så sett till undersökningsgruppen i stort.

En större andel av pojkarna än flickorna är nöjda med den kunskap de fått i skolan om hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse. Sammanlagt har 52 procent av pojkarna svarat att de är mycket nöjda eller nöjda, att jämföra med 42 procent av flickorna.

Det är också tydligt att missnöjet med skolans information ökar när barnen blir äldre. Fram till och med årskurs åtta i grundskolan svarar över 50 procent att de är mycket nöjda eller nöjda. I de högre årskurserna svarar mindre än hälften så. I takt med att fler ungdomar möter brott minskar samtidigt nöjdheten med skolans information om brott.

Vem har du pratat med om vad man får göra och inte göra?

Barnen och ungdomarna i undersökningen har i undersökningen också svarat på frågan: "Har du pratat med någon av dessa om vad man får och vad man inte får göra?" Det vanligaste svaret är att de som svarat har pratat med sina föräldrar (67 procent) om vad man får och vad man inte får göra. Därefter följer "kompisar" (56 procent) och "vuxen i skolan" (42 procent).

Det finns skillnader mellan hur pojkar och flickor svarar på den här frågan. En större andel flickor än pojkar har pratat med kompisar, föräldrar, med vuxna i skolan och med syskon. Fler pojkar än flickor svarar att de har pratat med någon på nätet. Barn och ungdomar i olika åldrar svarar också något olika på frågan. Störst andel (75 procent) som pratat med sina föräldrar finns på mellanstadiet och lägst andel (63 procent) finns på högstadiet.

Barn på mellanstadiet är vidare minst benägna att prata med sina kompisar om vad man får och inte får göra som grupp betraktade. Andelen som pratat med sina kompisar är istället högst (64 procent) bland barn i gymnasiet. Ju äldre barnen blir, desto mer betydelsefulla blir kompisar som samtalspartners i dessa frågor.

Även om mellanstadieelever generellt visar förhållandevis högt förtroende för polisen har de relativt sällan (10 procent) talat med polisen om vad man får och inte får göra. Det har däremot en nästan en tredjedel av eleverna i gymnasieskolan gjort.

Vem skulle du vilja prata med?

Barnen och ungdomarna har också besvarat frågan: "Vem skulle du vilja prata med om vad man får och inte får göra?" Vid en jämförelse mellan hur barnen svarat på den förra frågan – om vilka de *har* pratat med om vad man får och inte får göra – och den här frågan om vilka de skulle *vilja* prata med, visar det sig till exempel att 67 procent av barnen *har* pratat med föräldrar medan 52 procent skulle *vilja* göra det.

19 procent svarar att de *inte* skulle *vilja* prata med någon av de föreslagna personerna. Svaren visar också att 56 procent *har* pratat med sina kompisar och att 48 procent skulle *vilja* prata med kompisar. Att prata med vuxna i skolan vill endast 24 procent göra men 42 procent har gjort det. Sammanställningen indikerar att det är kompisar och föräldrar som är de mest attraktiva samtalsparterna i diskussionen om vad man får och vad man inte får göra. Varför så få vill prata med vuxna i skolan om vad man får och inte får göra är en mycket intressant fråga men som tyvärr inte kan besvaras utifrån dessa undersökningsresultat.

Vem skulle du vilja prata med om vad man får och inte får göra? (Procent)	Alla	Mellanstadiet	Högstadiet	Gymnasiet
Kompisar	48	42	47	53
Föräldrar	52	70	49	47
Med vuxna i skolan	24	28	23	25
Polisen	22	19	20	27
Syskon	27	31	24	29
Någon på nätet	11	7	9	14
Annan vuxen	15	11	13	20
Ingen av dessa	19	8	21	21
Totalt antal svar (procentbas)	994	157	466	357

Flickor skulle i högre grad än pojkar vilja prata med kompisar, med vuxna i skolan och med syskon. Pojkar svarar i högre grad än flickor att de inte vill prata med någon av de personer som föreslås.

Det är framför allt de yngre barnen, på mellanstadiet, som skulle vilja prata med sina föräldrar. De som går i gymnasiet är mer benägna än de yngre att svara att de skulle vilja prata mer med polisen, med kompisar eller någon på nätet.

Brukar vuxna agera om de ser ett brott?

Barn och ungdomar efterfrågar emellertid inte bara information om brott. Ett genomgående tema i mångas tankar och funderingar om varför brott begås och hur brott ska kunna stoppas är att det också måste hända något mer konkret när så sker. Det räcker inte alltid med att prata om brott, det måste också bli tydligt att vuxna reagerar på brott och att brott får konsekvenser.

I vår undersökning ställde vi frågan om vuxna brukar agera när de ser ett brott. Resultatet är något nedslående. 22 procent av respondenterna svarar att vuxna brukar göra något om de ser ett brott, 62 procent svarar att en del vuxna gör något och 6 procent svarar nej.

Svaren mellan pojkar och flickor skiljer sig något. Fler pojkar (27 procent) än flickor (16 procent) svarar att vuxna brukar göra något när de ser ett brott. Fler flickor än pojkar tycks med andra ord ha sämre erfarenheter av vuxnas vilja att ingripa vid ett brott. Kanske kan detta kopplas till de skillnader i brottsliga handlingar som tidigare har kunnat konstateras mellan pojkar och flickor. Slag och sparkar, som är vanligare bland pojkar än flickor, är i många fall synliga former av brottsliga handlingar som vuxna kanske lättare uppmärksammar.

Svaren skiljer sig inte i särskilt hög grad mellan barn födda i andra länder eller barn födda i Sverige. Gruppen som inte känner sig rättvist behandlad av vuxna svarar emellertid i högre utsträckning nej på denna fråga än övriga. Drygt 20 procent av dessa barn menar att vuxna inte brukar göra något om de ser ett brott, att jämföra med drygt 6 procent för hela populationen.

Vem skulle du vända dig till om du såg ett brott?

Kontaktklasserna har haft möjlighet att besvara frågan vem de skulle vända sig till om de såg ett brott. 58 procent av alla svarande uppger här att de skulle vända sig till en förälder

och lika många svarar till en kompis. Därefter kommer polisen (41 procent) och vuxna i skolan (32 procent). 9 procent av de svarande skulle inte vända sig någon av dessa.

Tänk dig att du skulle råka få se ett brott som hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse. Vem skulle du då vända dig till? (Procent)	Alla	Flickor	Pojkar
Förälder	58	66	49
Syskon	27	30	23
Vuxna i skolan	32	36	28
Polisen	41	39	42
Fritidsledare	11	11	11
Kompis	58	66	49
Personal i affär	21	21	22
Pojkvän eller flickvän	30	39	22
Någon annan	17	17	18
Ingen av dessa	9	5	13
Totalt antal svar (procentbas)	1 012	508	504

Pojkar och flickor har svarat något olika på den här frågan. Fler flickor (66 procent) än pojkar (49 procent) svarar att de skulle vända sig till en förälder eller till en kompis. Det är också vanligare att flickor (39 procent) än pojkar (22 procent) svarar att de skulle vända sig till sin pojk- eller flickvän. Fler pojkar än flickor svarar att de inte skulle vända sig till någon av de i svaren föreslagna.

Om man ser till hur barnen svarar utifrån sin ålder står det klart att det framför allt är barn i mellanstadiet (53 procent) som svarar att de skulle gå till polisen. Svarande som går i gymnasiet (38 procent) är minst benägna att gå till polisen. Störst andel som väljer att gå till en kompis (62 procent) finns i på gymnasiet, att jämföra med 48 procent på mellanstadiet.

Barn och ungdomar som inte känner sig rättvist behandlade av vuxna uppvisar ett något annorlunda svarsmönster gentemot undersökningsgruppen i stort. Endast 37 procent av dessa skulle vända sig till sina föräldrar. Och endast 25 procent svarar att de skulle vända sig till vuxna i skolan och 31 procent till polisen. Föga förvånande och samtidigt problematiskt är att det förefaller vara så att barn som inte känner sig rättvist behandlade av vuxna också är mindre benägna än andra barn att tala om för vuxna om de ser något brott.

Vem skulle du berätta för om du utsatts för brott?

Kontaktklasserna har svarat på frågan: "Vem skulle du berätta för att du har råkat ut för brott som hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse?" 67 procent svarar att de skulle vända sig till en förälder om de själva blivit utsatta för brott.

Vem skulle du berätta för att du har råkat ut för brott som hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse? (Procent)	Alla	Mellanstadiet	Högstadiet	Gymnasiet
Förälder	67	76	63	68
Syskon	36	38	33	39
Vuxna i skolan	21	28	20	20
Polisen	35	38	33	35
Fritidsledare	8	9	8	7
Pojkvän eller flickvän	38	23	32	51
Kompis	64	54	59	75
Någon annan	11	11	10	13
Ingen av dessa	6	7	7	4
Totalt antal svar (procentbas)	1 007	159	471	363

Flickor och pojkar svarar något olika på frågan. En större andel av flickorna, 48 procent, skulle berätta för sin pojkvän om de blev utsatta för brott. Av pojkarna skulle 28 procent berätta för sin flickvän. Och 41 procent av flickorna mot 31 procent av pojkarna skulle berätta för ett syskon. Men om man jämför svaren med föregående fråga ser man att både flickor och pojkar generellt är mer benägna att berätta just för en närstående person – som syskon, förälder eller pojk-/flickvän – om brottet gäller dem själva.

Ungdomar som går på gymnasiet svarar betydligt oftare att de skulle berätta för ett syskon än vad de yngre barnen gör. Ungdomar i år tre på gymnasiet ligger också i topp när det gäller att berätta för förälder, polisen, fritidsledare och pojk- eller flickvän. Det är lite förvånande med tanke på att det oftare förväntas av tonåringar att de inte ska vilja prata med sina föräldrar. Men tydligt är att föräldrarna fortsätter vara viktiga även för de äldre ungdomarna.

De som inte känner sig rättvist behandlade av vuxna skiljer sig även från andra respondenter i undersökningen. 44 procent av dem svarar att de skulle berätta för sina föräldrar om de blivit utsatta för brott. Som jämförelse kan nämnas att 74 procent av barnen och ungdomarna som känner sig rättvisst behandlade skulle berätta för sina föräldrar. Barn och ungdomar som känner fler än fem personer som har begått brott är som grupp betraktade också mindre benägna att vända sig till sina föräldrar om de har blivit utsatta för brott än populationen i stort.

Vem skulle du berätta för om du *gjort* ett brott?

Barnen och ungdomarna i kontaktklasserna har också svarat på frågan: "Vem skulle du berätta för om du har gjort ett brott som hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse?" Om barnen och ungdomarna i undersökningen själva begått ett brott skulle 51 procent berätta det för en kompis. 30 procent skulle berätta för en förälder och 24 procent skulle berätta för sin pojk- eller flickvän. 21 procent skulle inte säga något till någon av de i enkäten föreslagna personerna. 9 procent eller färre skulle berätta för en vuxen i skolan, polisen eller en fritidsledare. Barnen är alltså betydligt mindre benägna att berätta för någon överhuvudtaget om de själva har begått ett brott, än om de blivit utsatta för brott eller sett någon annan bli utsatt för brott. Detta ligger i delvis i sakens natur, det är inte särskilt förvånande att man inte vill berätta för någon att man har begått ett brott.

Vem skulle du berätta för om du har gjort ett brott som hot, våld, mobbning, stöld eller skadegörelse? (Procent)	Alla	Mellanstadiet	Högstadiet	Gymnasiet
Förälder	30	49	28	23
Syskon	17	17	17	17
Vuxna i skolan	6	8	8	4
Polisen	9	15	10	5
Fritidsledare	3	1	4	3
Pojkvän eller flickvän	24	13	21	32
Kompis	51	40	49	59
Någon annan	6	5	5	7
Ingen av dessa	21	22	23	20
Totalt antal svar (procentbas)	1 005	158	471	362

Ungefär lika många flickor som pojkar skulle berätta för en förälder om de har gjort ett brott. En högre andel av flickorna, än pojkarna, skulle berätta för sin pojk- eller flickvän och för sina kompisar.

Med stigande ålder minskar benägenheten att berätta för sina föräldrar om man har begått ett brott. Istället verkar pojk- eller flickvän eller kompisar bli mer naturliga samtalspartners. De yngre barnen svarar i högre utsträckning än de äldre att de skulle berätta för polisen om de själva gjort ett brott.

Barn och polis

Alla barn och ungdomar i undersökningen har svarat på frågan "Tror du att polisen kan hjälpa dig om du skulle behöva hjälp?". Men bara 23 procent av dem tror att de ofta skulle få hjälp av polisen vid behov. 45 procent tror att polisen kan hjälpa dem ibland och 32 procent tror att polisen skulle kunna hjälpa dem sällan eller aldrig.

Tror du att polisen kan hjälpa dig om du skulle behöva hjälp? (Procent)	Alla	Flickor	Pojkar
Ofta	23	22	24
Ibland	45	49	41
Sällan	24	23	24
Aldrig	8	6	11
Totalt antal svar (procentbas)	990	495	495

En närliggande tolkning av detta resultat är att många respondenter har en låg tilltro till polisen. En alternativ tolkning är att svaren speglar barns uppfattning om vad som är brott och vad som är polisens roll vid brottshantering. Kanske är barnens svar ett uttryck för att det inte förväntas sig att deras angelägenheter, de brott många av dem faktiskt möter, ska vara en fråga för polisen?

Flickor svarar i högre grad än pojkar att de tror att polisen skulle kunna hjälpa dem ibland. Fler pojkar än flickor tror att de aldrig skulle kunna få hjälp av polisen. I takt med att barnen blir äldre har färre och färre tilltro till att polisen kan hjälpa dem, av undersökningsresultaten att döma.

Har du anmält ett brott hos polisen?

Alla barn och ungdomar har också fått möjlighet att besvara frågan "Har du anmält ett brott hos polisen?"

22 procent av alla respondenter svarar att de har anmält ett brott hos polisen. Svaren fördelar sig mycket likartat mellan flickor och pojkar. Bland de yngre barnen återfinns det flest barn som inte har anmält något brott till polisen. Störst andel respondenter som har anmält brott till polisen återfinns bland gymnasieungdomarna.

Har du anmält ett brott hos polisen?	Antal	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	218	22	23	21
Nej	770	78	77	79
Totalt antal svar	988	988	495	493

Barn och ungdomar som har anmält ett brott hos polisen utmärker sig mot övriga respondenter i undersökningen som grupp betraktade genom att ha större erfarenheter av brott och brottsliga miljöer än andra. Över hälften av respondenterna i den förstnämnda gruppen säger sig känna fler än fem personer som har begått något brott, jämfört med cirka 25 procent bland dem som inte har anmält brott till polisen. Cirka 45 procent av dem känner fem eller fler personer som blivit utsatta för brott, jämfört med cirka 20 procent i övriga gruppen.

Efter anmälan – vad hände sen?

De barn och ungdomar som uppgett att de gjort en polisanmälan fick i undersökningen möjlighet att beskriva vad som hände efter anmälan. De svar som Barnombudsmannen därigenom har tagit del av visar ett relativt utbredd missnöje med polisens hantering av anmälningarna.

En återkommande kritik bland svaren rör återkopplingen från polisen efter att anmälan är gjord. Återkopplingen, pekar en del respondenter på, är bristfällig. "Jag har anmält en mobilstöld, och jag fick skriftlig bekräftelse på min anmälan. Det var det enda", skriver en flicka. En annan flicka berättar att "De har ringt en gång, att åklagaren skulle komma och prata med mig. Det var för cirka ett år sedan nu. De har inte ringt eller någonting mer." En pojke skriver att "Jag har anmält allvarliga saker som påverkat mig och personer i min omgivning men de har varit mycket dåliga på att höra av sig." En annan pojke berättar att det tog sex månader för polisen att höra av sig.

Ett annat problem är att anmälningarna sällan ger resultat. En pojke berättar att "En polis ringde och frågade några småsaker, sen sa han att det nog inte händer så mycket mer." En flicka skriver att "Polisen gjorde inte så mycket, även fast jag anmälde misshandel och jag hade blåmärken på kroppen. Personen som gjort det fick prata med en från soc." Ett annat svar lyder: "Jag fick gå igenom en massa strul efter misshandel, men som vanligt slutade det med att gärningsmannen inte fick ett skit. Jag fick gå igenom en massa utan någon framgång."

En del svar vittnar om ett allmänt lågt förtroende för polisen. "Jag har aldrig gjort någon anmälan, dom har inte hjälpt mig förut så varför skulle dom göra det nu?" svarar en pojke.

Dessa svar kan inte antas vara representativa för alla barn och ungdomar i Sverige. Men det är samtidigt tydligt att en missbelåtenhet med polisens hantering av anmälningar från barn och ungdomar finns i relativt många svar i vår undersökning. Det förefaller med andra ord att finnas stor anledning att vidare uppmärksamma detta område.

Det bemötande barnet får när ett brott anmäls är av stor vikt för det enskilda barnet och dess möjligheter att berätta om vad han eller hon har blivit utsatt för. Eftersom det är vanligt att polisen är den första kontakten med rättsväsendet som barnet får är det angeläget att barnet kan känna förtroende för polisen och får känslan av att bli tagen på allvar.

Sammanfattning – barn, brott och vuxna

Ett barns sociala relationer, både till vuxna och mer jämnåriga, har i en rad olika studier visat sig kunna ha betydelse för om barnet riskerar att hamna i kriminalitet. Forskaren Jonas Ring konstaterar till exempel i artikeln *Samband mellan riskfaktorer och brott* att "Svaga band till föräldrar och skola är förknippat med förhöjd risk för brott. I vilken grad föräldrarna har insyn i den ungas vistelse och umgänge på fritiden (föräldratillsyn) framstår som en viktig komponent i detta avseende /.../ Däremot ger studien inte odelat stöd för att ha god känslomässig anknytning till kamrater har brottsavhållande inverkan."⁴⁷ Här handlar det om vilka kompisar man har. Bland de skyddsfaktorer Forster i rapporten *Prevention av missbruk och kriminalitet* redogör för ingår "Vänner som ägnar sig åt konventionella aktiviteter" samt att "Föräldrarna gillar kamraterna".⁴⁸

Även ur "friskperspektivet" påpekas betydelsen av sociala relationer. Nära relationer till kamrater är betydelsefulla för välbefinnande liksom frånvaro av mobbning och annan kränkande behandling. Likaså är en god relation till lärarna betydelsefull. Lundgren och Person sammanfattar att "Just vuxenvärldens engagemang i och förtroendefulla relationer till barn har visat sig ha stor betydelse för att förhindra att problem uppstår"⁴⁹

Undersökningen visar samtidigt att det finns en grupp barn och ungdomar som inte känner sig rättvist behandlade av vuxna. Fler av dessa respondenter, visar undersökningen, har i jämförelse med andra barn och ungdomar som grupp betraktade också utsatts för brott. Och föga förvånande är det också betydligt färre barn och ungdomar ur den här gruppen som uppger att de skulle prata med vuxna om upplevda brottsliga handlingar.

Undersökningen visar att relativt få barn och unga uppger att de skulle berätta för någon vuxen i skolan eller en fritidsledare om de har blivit utsatta för brott. Fler menar att de skulle vända sig till polisen. Detta resultat är inte odelat positivt. Det är inte orimligt att många av de brottsliga handlingar barn och ungdomar stöter på äger rum i skolan och inom ramarna för skolans verksamhet och ansvar. I rapporten har ju också tidigare konstaterats att långtifrån alla barn och ungdomar känner sig trygga i skolan. Det ligger i skolans uppdrag att hantera detta. I regeringens skrivelse *Barn i brottets skugga* betonas

---

47 Ring, J. Samband mellan riskfaktorer och brott. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001, s. 113.

48 Forster, M. Prevention av missbruk och kriminalitet. Vad kan skolan göra? Stockholm, 2003, s. 9.

49 Lundgren, Persson. Barn och unga i riskzonen: samverkan och förebyggande arbete. Stockholm, 2003, s. 20.

att: ”Frågor om vad som är rätt och fel och hur vi ska förhålla oss till varandra är grundläggande inslag i det värdegrundsarbete som ska genomsyra skolans verksamhet.”⁵⁰

Endast en av fem svarande i undersökningen uppger att vuxna gör något när de ser något brott som mobbning, hot och våld. Detta är problematiskt. För om vuxna ibland inte ser eller väljer att agera vid brott, varför ska då barn göra det? Inte bara skolans personal har ett ansvar att uppmärksamma och ingripa när det ser ett brott begås mot barn eller för den delen av barn. Det är ett ansvar som faller på alla.

För majoriteten av barnen och ungdomarna i undersökningen verkar föräldrarna utgöra den naturliga samtalspartnern och vägledaren i den ibland snåriga skogen av vad som är rätt eller fel. Undersökningen indikerar dock att det finns barn som inte har ett särskilt stort förtroende för sina föräldrar. Många av dessa barn verkar inte heller att ha något större möjlighet att hitta andra vuxna samtalspartner i andra sammanhang.

Polisen är den samhälleliga aktör utanför familj och kompisgrupp som flest barn och ungdomar skulle vända sig till om de blivit utsatta för eller sett någon begå något brott. Samtidigt är det tydligt att förväntningarna på att polisen ska kunna hjälpa dem inte är särskilt utbredd bland gruppen i stort. Vad detta beror på är svårt att säga.

Undersökningen visar emellertid att polisen kan bli bättre på att hantera kontakter med barn och ungdomar, bland annat i samband med anmälningar. I svaren framkommer frustration över att poliser ibland är dåliga på att följa upp kontakterna och att ge information om vad som händer i det aktuella ärendet. Alltför långa tidsperioder mellan anmälan och första förhör har också kritiserats av JO.⁵¹ Svaren antyder också att barn och ungdomar ifrågasätter poängen med att polisanmäla brott eftersom det är oklart vad de, så att säga, har att vinna på det. I detta riskerar också att ligga ett ifrågasättande av polis och rättsväsende.

---

⁵⁰ Ds 2004:56. Barnen i brottets skugga, s. 72.

⁵¹ Se bland annat JO-3330-2001.

Åsikter om brottsliga handlingar

I undersökningen har slutligen också ställts frågan vad barn och ungdomar tycker om brottsliga handlingar. Om vad de tycker är okej att göra och vad som inte är okej.

Relationen mellan åsikter om brott och benägenheten att faktiskt begå brott är komplex. Barn och unga med en tolerant inställning till brott kanske kan misstänkas vara mer brottsbenägna än barn och ungdomar som visar mindre tolerans mot brottsliga handlingar. Å andra sidan torde den mest relevanta frågan i detta sammanhang då vara varför vissa barn och ungdomar är mer toleranta än andra. I vår undersökning har vi emellertid inte närmare analyserat möjliga orsakssamband mellan åsikter om brott och faktiska brottsliga handlingar.

Redovisningen som följer ger en överblick över vad barnen och ungdomarna i kontaktklassundersökningen anser vara okej att göra och vad som inte är okej.

Vad är okej eller inte att kompisar gör?

Alla barn och ungdomar i undersökningen fick frågan om vad de tycker är okej att kompisar gör. Respondenterna fick ta del av ett antal påståenden och hade möjlighet att markera i enkäten om de höll med.

Enkätsvaren visar att nästan sju av tio svarande inte instämmer i något av de påståenden som presenterats i enkäten. Svaren visar emellertid också att vissa handlingar är mer accepterade än andra.

Är det okej om en kompis gör något av detta? (Procent)	Alla	Mellanstadiet	Högstadiet	Gymnasiet
Tar saker eller pengar från någon	6	2	7	6
Tar något i en affär	9	3	10	10
Eldar där det är förbjudet	14	4	15	19
Klottrar	18	4	21	19
Hotar någon	10	2	10	12
Slår någon	14	4	16	16
Tar en mobil från någon	5	2	5	5
Tar en jacka från någon	5	2	5	6
Bär kniv	16	7	18	19
Inget av dessa	66	85	63	61
Totalt antal svar (procentbas)	1 042	168	487	373

Klotter är generellt sett den mest accepterade handlingen, två av tio barn uppger att de inte har något emot att en kompis klottrar. Åsikterna om klottrande kompisar skiljer sig något mellan pojkar och flickor, då något fler pojkar än flickor tycker det är okej att kompisar klottrar. Toleransen mot klotter är vidare större bland högstadieelever och gymnasieelever än bland mellanstadieelever – toleransen tenderar med andra ord att öka med åldern. På högstadiet och gymnasiet tycker över en femtedel av barnen att det är okej att kompisar klottrar jämfört med mellanstadiet, där endast 4 procent svarar att det är okej. Klotter har kanske traditionellt setts som en storstadsföreteelse, men i vår undersökning

framkommer emellertid inte någon större skillnad på attityden till klotter mellan barn boende i olika kommuntyper.

Ett intressant resultat är att var sjätte svarande tycker att det är okej att en kompis bär kniv och ungefär lika många tror att deras kompisar tycker att det är okej om han eller hon själv bär kniv. Toleransen är betydligt större bland pojkarna än flickorna – det är dubbelt så många pojkar som flickor som godkänner att en kompis bär kniv. Toleransen är också något mer utbredd bland högstadie- och gymnasieelever än bland mellanstadieelever.

Barnen och ungdomarna i kontaktklasserna fick också frågan om det är okej att en kompis slår någon och om de tror att deras kompisar skulle tycka att det är okej att de själva slår någon. Undersökningen visar att 14 procent av barnen svarar att det är okej om en kompis slår någon. Mer än tre gånger så många pojkar som flickor godkänner att en kompis slår någon.

Relativt få svarande i undersökningen, cirka en av tio, tycker att det är okej att kompisar tar något i en affär. Samtidigt uppger cirka 41 procent av alla svarande att de känner någon som snattat i någon affär. På basis av exempelvis Brås självdeklarationsundersökningar vet vi också att stöld är ett av de vanligaste brotten bland ungdomar, något som mer än 10 procent av alla ungdomar någon gång har ägnat sig åt.⁵²

Vad tycker kompisarna?

Alla barn och ungdomar i undersökningen har haft möjlighet att besvarat frågan: ”Skulle någon av dina kompisar tycka att det är okej om du gör något av detta?”

Två tredjedelar av de svarande tror att deras kompisar inte skulle tycka att det är okej om de gör något av de här sakerna. 68 procent av flickorna och 53 procent av pojkarna svarar så. De som tror att kompisarna skulle tycka att det är okej om de gjorde något av dessa saker tror att det mest accepterade är om de klottrar, därefter kommer att slå någon, elda där det är förbjudet och att bära kniv.

Skulle några av dina kompisar tycka att det är okej om du gör något av detta? (Procent)	Alla	Flickor	Pojkar
Tar saker eller pengar från någon	8	6	10
Tar något i en affär	12	10	14
Eldar där det är förbjudet	17	13	21
Klottrar	21	19	23
Hotar någon	13	10	17
Slår någon	19	11	27
Tar en mobil från någon	6	4	8
Tar en jacka från någon	6	4	8
Bär kniv	17	11	22
Inget av dessa	61	68	53
Totalt antal svar (procentbas)	1 042	528	514

Samma handlingar som de svarande är toleranta mot förväntar de sig också tolerans för.

⁵² Brå. Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Rapport 2005:4, s. 14.

Undantaget är i viss mån att slå någon. 14 procent tycker att det är okej om en kompis slår någon medan 19 procent tror att kompisarna skulle tycka att det vore okej om de själva gjorde det. Av dessa är det mer än dubbelt så många pojkar än flickor som svarar att de tror att deras kompisar inte har något emot att de slår någon. Som jämförelse kan nämnas att i Brås självdeklarationsundersökning framkommer att andelen pojkar som utfört olika våldshandlingar genomgående är markant större än andelen flickor. Det bör samtidigt också påpekas att våldsrelaterade handlingar bland pojkar i årskurs nio har sjunkit under åren 1995 till 2003. Bland flickor i årskurs nio har de våldrelaterade handlingar först sjunkit under åren 1995 till 2001 och sedan ökat igen under 2003.⁵³

Svaren visar också att andelen svarande som tror att kompisarna skulle tycka det vara okej om de själva tog något i en affär är något större än andelen svarande som skulle tycka att det vara okej om andra tog något. Det skulle kunna tolkas som att det finns en del barn och ungdomar som helt felaktigt tror att deras kompisar skulle tycka att det är okej om de tog något i en affär.

Pojkar väntar sig generellt mer förståelse från sina kompisar än vad flickor gör. Skillnaderna är tydligast vad gäller våldsrelaterade handlingar, som att slå någon och bära kniv. Likaså syns skillnader mellan åldrarna. Ju äldre barnen blir, desto mer toleranta blir de mot brottsliga handlingar. Det är främst mellanstadiebarnen som förväntar sig liten förståelse från sina kompisar. Där tror cirka 80 procent att deras kompisar inte skulle acceptera om de gjorde någon av dessa handlingar, att jämföra med cirka 60 procent på högstadiet och 55 procent på gymnasiet.

Sammanfattning – toleransen varierar

Enkätsvaren som presenteras ovan måste tolkas med viss försiktighet. Att slå någon kan exempelvis ses som ett sätt att försvara sig i en utsatt position och i en sådan kontext är en tolerant attityd mer lättförståelig. Att bära kniv behöver ju inte heller betyda att man tänker sig att kniv bärs i syfte att angripa eller försvara sig mot andra.

Generellt visar svaren att majoriteten av barnen och ungdomarna i undersökningen tar avstånd från brottsliga handlingar. De allra flesta tycker inte att det är okej att kompisar skulle göra någon av de efterfrågade handlingarna, inte heller tror de att kompisar skulle tycka att det vara okej om de själva begick brott.

Inställningen skiljer emellertid mellan olika grupper av barn och unga. Jämför man mellanstadieelever med högstadie- och gymnasieelever så ökar toleransen mot brott markant i de högre årskurserna. Det finns också skillnader mellan pojkar och flickor i det att de förstnämnda ofta är något mer toleranta än flickor mot att kompisar begår brottsliga handlingar. Skillnaderna är tydligast när det gäller vad som skulle kunna vara mer våldsrelaterade brott som att slå någon eller bära kniv. Geografiska skillnader är mindre tydliga, även om toleransen mot brottsliga handlingar förefaller vara något högre bland barn och unga i mellanstora städer och förorter än i storstäder och glesbygd.

Barn och ungdomar som känner fler än fem personer som har begått brott, det vill säga barn och ungdomar som kan misstänkas befinna sig i en miljö där brott är vanligt, är en grupp som på många sätt skiljer sig från övriga svarande i undersökningen. Jämfört med gruppen

---

53 Brå. Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Rapport 2005:4, bilaga 1, tabell 2.

i stort så är fler av dem toleranta mot att kompisar begår brottsliga handlingar. Drygt 30 procent av dem tycker exempelvis att det är okej att kompisar klottrar, att jämföra med cirka 20 procent av alla svarande i undersökningen. 30 procent av dem tycker också det är okej att slå någon, att jämföra med cirka 15 procent av alla svarande. Om brotten ökar på grund av vad som skulle kunna vara en mer tolerant attityd eller om denna toleranta attityd är en nödvändighet i en mer brottsutsatt miljö är emellertid svårare att svara på utifrån våra undersökningsresultat.

Ett intressant resultat är att väldigt få barn och ungdomar tycker att stöld är okej samtidigt som det i andra undersökningar framkommer att stöld är en relativt vanlig handling. Det förefaller alltså vara fler som faktiskt begår stöld än som egentligen tycker att det är okej.

Attityder till brott

Att barns och ungdomars brottslighet kan påverkas genom en förändring av attityder är mycket möjligt. Det förefaller inte orimligt att om toleransen till brottsliga handlingar bland barn och ungdomar minskar så minskar också brotten. Att komma till rätta med brottslighet bland barn skulle med andra ord också kunna handla om att komma till rätta med attityder till brottsliga handlingar. Enkätsvaren indikerar emellertid också att det är möjligt, för att inte säga troligt, att barns och ungdomars åsikter om brott också påverkas av hur mycket brottslighet de möter i sina liv.

Attityder definieras ofta som övertygelser hos personer. Av en persons attityd kan, åtminstone till vissa delar, förväntas att personen i fråga kommer att reagera på specifika stimuli.⁵⁴ I *Intoleransrapporten* från Brå och Forum för levande historia konstateras exempelvis:

*...en stark koppling mellan graden av generell intolerans mot muslimer, judar och homosexuella och delaktighet i olika former av antisocialt beteende riktat mot någon på grund av dennes utländska ursprung, religion eller homosexuella läggning.*⁵⁵

I *Intoleransrapporten* dras i vilket fall slutsatsen att attitydpåverkande insatser är ett viktigt instrument i kampen mot den speciella form av brottslighet som de så kallade hatbrotten utgör. Särskilt viktigt i detta sammanhang, menar man, är att minska rekryteringen till de ungdomsgrupperingar som har gemensamma nämnare i starka intoleranta attityder. Problemet är emellertid att :

*Samtidigt tyder resultaten på att de egenskaper och villkor som en hel del av dessa ungdomar delar och utmärker sig genom, också är faktorer som i sig kan försvåra en attitydförändring.*⁵⁶

Det är uppenbart att övertygelser hos personer, vuxna såväl som barn och unga tenderar att ha olika styrka och ta sig olika uttryck. Vissa attityder är svårare än andra att påverka, vissa personer är svårare att påverka än andra vad gäller attityder.

---

54 Ring, J. Intolerans: antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga. Stockholm, 2004, s. 27.

55 Ring, J. Intolerans: antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga. Stockholm, 2004, s. 13.

56 Ring, J. Intolerans: antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga. Stockholm, 2004, s. 15.

Barn och brott – ett vuxet ansvar

Genom undersökningen blir det tydligt vilken oerhört viktig roll vuxna spelar för barns och ungdomars trygghet och för deras förmåga att hantera situationer när de på ett eller annat sätt möter brott.

Många barn och ungdomar är otrygga i de situationer när det inte finns vuxna att vända sig till, som till exempel ute på kvällar och nätter och på tunnelbanan. Och som en ganska given följd av detta: för att öka tryggheten vill de flesta barn och ungdomar också stärka vuxnas närvaro. Det kan vara poliser och väktare men det kan också vara personal i skolan som förmår att hantera mobbning i skolan och konflikter på skolgårdarna eller föräldrar som nattvandrare och som ingriper och stöttar dem de möter under sin vandring.

De allra flesta barn och ungdomar är lika i det att de förr eller senare, på ett eller annat sätt, möter brott. Det är emellertid olika i deras möjligheter att hantera dessa situationer. För de allra flesta barn och ungdomar utgör föräldrarna en trygghet. Det är till föräldrarna de flesta respondenter i vår undersökning vänder sig när man ser ett brott begås eller utsätts för brott.

En del barn och ungdomar har emellertid inte den här tryggheten. Undersökningen visar att det finns en del respondenter som inte känner sig rättvist behandlade av vuxna, som inte vänder sig till sina föräldrar i någon större utsträckning utan istället tenderar att söka sig till kompisar i dessa frågor. Detta är inte odelat positivt. När barnen och ungdomar själva diskuterar varför brott begås av barn och ungdomar lyfts föräldrarnas betydelse fram i många svar. En del barn och ungdomar menar att det är när relationen till föräldrarna inte fungerar som barn och ungdomar begår brott.

För vuxna utanför familjen är förtroendet generellt sett mindre. Relativt få barn och unga uppger att de skulle vända sig till någon vuxen i skolan om de ser något brott begås. Undersökningen visar att skolan informerar om brott men också att långt ifrån alla barn och ungdomar skulle vända sig till vuxna i skolan om de råkar få se ett brott begås eller om de skulle råka ut för ett brott.

En tredjedel av alla respondenter i undersökningen uppger att de skulle anmäla brott till polisen. Relativt många av dem som har anmält brott till polisen är emellertid missnöjda med hur deras anmälningar har hanterats. Det är tydligt att många inte riktigt förstår hur rättsväsendet fungerar och som blir besvikna på såväl hantering som följderna för gärningsmännen av de brott de anmäler.

Undersökningen visar emellertid också att det inte bara är skola och polis som ifrågasätts av barnen och ungdomarna. Av svaren framkommer att långt ifrån alla barn och ungdomar förväntar sig att vuxna alltid ingriper när de ser något brott begås.

Barnombudsmannen anser att det är av största vikt att frågan om brott bland barn och unga fortsätter att utredas. Barn som begår brott och barn som utsätts för brott är delar i komplexa samhällsliga problem utan universella lösningar. Arbetet med att stoppa brott och att stödja både unga brottslingar och brottsoffer i deras på olika sätt utsatta situationer måste därför äga rum på samhällets alla nivåer och involvera en rad samhällsliga institutioner såsom skola, polis och socialtjänst.

Barnombudsmannen vill för dessa aktörer slutligen också poängtera vikten av att barn och ungdomar involveras i det brottspreventiva arbetet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Ds 2004:56 Barnen i brottets skugga.

Skr 2003/04:143. Redovisning av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2004.

Litteratur

Barnombudsmannen. Hur kul är det på en skala. Barnombudsmannen, 2005.

Brå. Sluten ungdomsvård – en uppföljning. Stockholm, 2002.

Brå. Ungdomar, droger och polisens insatser. Stockholm, 1999.

Brå. Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser. Stockholm, 2001.

Brå. Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Stockholm, 2005.

Fryshuset. Årsberättelse 2002. Stockholm 2003.

Forster, M. Prevention av missbruk och kriminalitet. Vad kan skolan göra? Stockholm, 2003.

Hellgren, B. Brottsoffer berättar. Södertälje, 2003.

von Hofer, H. Åtgärder mot ungdomsbrottslighet. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001.

Lindgren, M. Petterson, K. Hägglund, B. (Red). Utsatta och sårbara brottsoffer, Stockholm, 2004.

Lundgren, Persson. Barn och unga i riskzonen: samverkan och förebyggande arbete.

Länsstyrelsen i Stockholms län. Socialtjänsten och unga som anmäls för brott, Rapport nr 22. Stockholm 2003.

Ring, J. Intolerans: antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga. Brå, Forum för levande historia. Stockholm, 2004.

Sarnecki, J. Introduktion till kriminologi. Lund, 2003.

Tham, H. Tidiga ingripanden som kriminalpolitisk strategi. I Estrada & Flyghed m.fl (red). Den svenska ungdomsbrottsligheten. Lund, 2001.

Unicef. Implementations Handbook for the Convention on the Rights of the Child, Geneva, 2002. s.

Åsbring, P. Vård som straff – straff som vård. Forskningsrapport 2002:1. Gävle, 2002.